

Klub mladih - promicanje kulturnog djelovanja u Osijeku

Vukobratović, Mario

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:251:067502>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-29**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

DIPLOMSKI RAD

Osijek, rujan 2018. godine

Mario Vukobratović

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

DIPLOMSKI RAD

NASLOV TEME: Klub mladih - promicanje kulturnog djelovanja u Osijeku

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

TEMA: Klub mladih - promicanje kulturnog djelovanja u Osijeku

PRISTUPNIK: Mario Vukobratović

TEKST ZADATKA:

Slobodno vrijeme pojedinca označava mogućnost korištenja vremena izvan okvira obveza i egzistencijalnih pitanja. Ono predstavlja mogućnost izražavanja, otkrivanja interesnih područja te njihovog razvijanja i izgradnje ličnosti. Mladima predstavlja krucijalan period u životu kroz koji ih je potrebno aktivirati u produktivno organizirane programe koji im se nude u sklopu odgojnog obrazovnog procesa, ujedno i izvan tih istih okvira. Kako bi ih se potaknulo na kreiranje i sudjelovanje u provođenju kvalitetnog slobodnog vremena, potrebne su promjene unutar strukture djelovanja institucija i ustanova te poboljšanje komunikacije između njihovog rada i potreba mladih. Klubovi mladih predstavljaju idealni odnos u ulozi medijatora i kreatora slobodnog vremena te ujedno i prostora sjecišta ideja, suradnje i razvoja mladih u društvu i zajednici. Otvorenošću prema mladima, stječemo ideje koje mlade interesiraju, time im pružamo da budu kreatori svojih želja uz asistenciju voditelja programa slobodnog vremena kao što su obrazovne institucije, udruge i drugi akteri.

<i>ODSJEK ZA KULTURU I KREATIVNE INDUSTRIJE</i>		
<i>DIPLOMSKI RAD</i>		
Znanstveno područje: Društvene znanosti		
Znanstveno polje: Informacijske znanosti		
Znanstvena grana: Knjižničarstvo		
Prilog:		Izrađeno:
		Primljeno:
Mj:	Broj priloga:	Mentor: Prof. dr. sc. Vesnica Mlinarević
Pristupnik: Mario Vukobratović		

Osijek, rujan 2018. godine

Mentor:

Prof. dr. sc. Vesnica Mlinarević

Predsjednik Odbora za završne i
diplomske radnje:

Izv. prof. art. dr. sc. Saša Došen

_____
(ime i prezime, potpis)

_____
(ime i prezime, potpis)

Sažetak

Slobodno vrijeme pojavljuje se usporedno s pojavom civilizacije, time i samim začetkom ljudske kulture. Ono je bitan faktor unutar društvene zajednice zbog toga što čini fokus na unaprjeđenju čovjekova karaktera kroz proces stvaralaštva i razvijanja ličnosti. U suvremenom društvu, masovna kultura također označava bitan čimbenik utjecaja na kulturu slobodnog vremena pojedinca i društva, te kroz svoj konzumeristički aspekt je dovela do sraza produktivnog i neproduktivnog provođenja slobodnog vremena.

Kako bi razumijeli svijet mladih i njihove potrebe za novim izazovima, drugačijim iskustvima i osobnim izražajem, nužno je provođenje kvalitetnog programa aktivnosti te uključivanja u proces istraživanja i djelovanja u oblikovanju kulture slobodnog vremena, kako bi se ostvario zdravi razvoj njihovog potencijala.

Osiguravanjem prostora za kulturno djelovanje mladih kroz investiciju u kulturnu infrastrukturu primarno kroz prenamjenu postojećih, napuštenih i devastiranih prostora u vlasništvu države i lokalnih samouprava, potiče se stvaranje prostora za mlade kroz djelovanje raznih klubova i udruga za mlade u kojima mladi preuzimaju odgovornost biti kreatori svojeg slobodnog vremena, time i uloge u razvoju društva i njihove zajednice.

Ključne riječi: slobodno vrijeme, mladi, kultura, konzumerizam, odgojno-obrazovni proces

Summary

Leisure time or free time occurs alongside the emergence of civilization, thus at the very beginning of human culture. It is a factor within the community because it focuses on improving man's character through the process of creativity and personality development. In modern society, mass culture is an important factor influencing the culture of free time of the individual and society and has led to the brunt of productive and unproductive leisure time through its consumer aspect.

To understand the world of young people and their needs for new challenges, different experiences and personal expression, it is necessary to carry out a quality program of activities and their inclusion in the process of research and action in shaping leisure culture in order to achieve a healthy development of their potential.

By providing space for cultural action of young people through investment in cultural infrastructure, primarily through the overhaul of existing abandoned and devastated spaces owned by the state and local government, it encourages the creation of spaces for youth through various clubs and associations where young people take the responsibility to be creators of their free time, roles in the development of society and their communities.

Keywords: leisure time, youth, culture, consumerism, educational process

SADRŽAJ

SAŽETAK

SUMMARY

1. UVOD	1
2. KULTURA	3
2.1. Fenomenologija slobodnog vremena	4
2.2. Uloga slobodnog vremena u suvremenom društvu	6
3. POJAM KONZUMERIZMA	8
3.1. Konzumerizam u današnjoj kulturi	9
4. PROVOĐENJE SLOBODNOG VREMENA MLADIH	12
4.1. Važnost izvannastavnih aktivnosti za kulturu slobodnog vremena	14
4.2. Mladi i slobodno vrijeme u nas	16
4.2.1 Strukturno određenje i shvaćanje pojma kulture	17
4.2.2 Uključenost mladih u stvaranju kulture	17
4.2.3 Uloga infrastrukture u kulturnom djelovanju	18
5. KLUBOVI MLADIH.....	19
5.1. Djelovanje klubova i organizacija mladih u Osijeku	20
5.1.1 Radnički dom - Mini Teatar	21
5.1.2 Centar za neformalnu edukaciju mladih - Kreatori ne Konzumatori	22
5.1.3 PRONI - Centar za socijalno podučavanje	23
5.1.4 Regionalni info-centar za mlade Osijek	26
6. PROMICANJE KULTURNOG DJELOVANJA MLADIH NA PRIMJERU KLUBA MLADIH MAGLA	28
6.1. Povijest djelovanja kluba	29
6.2. Idejno prostorno rješenje za djelovanja kluba.....	30
6.3. Ciljevi kluba.....	32
6.4. Projekti	33
6.4.1 Projekt „Mladi bendovi Europe“	33
6.4.2 Projekt „Report ME“	34
6.4.3 Projekt „Iz prve ruke“	34
6.4.4 Projekt „Bum! Tras! Evo nas!“	35
6.4.5 Projekt „Od probe do turneje“	35
6.4.6 Projekt „MAGLA - festival alternativne glazbe u Osijeku“	35

7. USPJEŠNI KLUBOVI I CENTRI ZA MLADE U REGIJI	37
7.1. Kulturni centar Metelkova	37
7.2. Youth Creative Polis	40
8. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	41
8.1 Metoda.....	41
8.1.1 Sudionici.....	41
8.1.2 Instrument.....	42
8.2. Rezultati i rasprava.....	42
8.3. Zaključak istraživanja	51
9. ZAKLJUČAK.....	53

PRILOZI

LITERATURA

1. UVOD

Za slobodno vrijeme vežu se dva pojma; besposlica ili vrijeme provedeno u stanju odmora, nerada te dokolica ili vrijeme provedene produktivno u razvijanju ličnosti, vještina i područja interesa. Slobodno vrijeme provedeno proaktivno u cilju zadovoljavanja ili otkrivanja svojih interesnih sfera ponajbolje ocrtava ono što predstavlja slobodnu volju pojedinca.

Važna uloga korištenja slobodnog vremena nalazi se u činjenici kako pristup vremenu koje nije zauzeto osiguravanjem vlastite egzistencije i drugih obveza može uvelike pomoći pojedincu da pronađe svoju svrhu i zanimanje koje ga ispunjava. Ovdje se javlja slobodno vrijeme u svojem organiziranom i neorganiziranom stanju. Neorganizirano stanje odlikuje čimbenicima u kojima pojedinac sam za sebe kreira i provodi svoje vrijeme, dok organizirano vrijeme nudi pojedincu aktivnosti isplanirane i organizirane u skladu s njegovim interesima.

Vrijeme današnjice je obilježeno ubrzanim ritmom življenja, tako i interesi u slobodno vremenskom polju bivaju sve dinamičniji. Posebice ovdje, veliku ulogu ima slobodno vrijeme mladih koji su ponajviše podložni utjecajima različitih čimbenika na provođenje svojeg vremena bez školskih i obiteljskih obveza. Problematika se javlja već u ranoj fazi odrastanja, gdje su mladi zajedno s obitelji, okruženi kratkoročnim oblicima brze i površne razonode koju u današnjem suvremenom svijetu ima na svakom koraku. Stoga, posebna grana opće pedagogije bavi se proučavanjem i istraživanjem kulture slobodnog vremena čiji je fokus upravo na mlade, jer su najranjivija skupina koja, kako je navedeno, ima najviše prostora za slobodno vrijeme.

Organiziranim aktivnostima kroz izvannastavne i izvanškolske aktivnosti, mladima se nudi prilika za razvijanje ličnosti, socijalizacije, proširivanjem vidika i ostalim pozitivnim aspektima koji mladog pojedinca usmjeravaju na put prema proaktivnom životu.

Institucionalne razine društva vode programe i istraživanja o kretanjima i potrebama unutar kulture slobodnog vremena, no problematika se javlja u manjku zainteresiranih mladih osoba te nedostatku infrastrukture i stručnosti kojom bi se mladi potaknuli na djelovanje. Klubovi mladih predstavljaju idealnu platformu za kontinuitet odgojnog i obrazovnog programa mladih izvan institucioniziranih cjelina. Mjesto na kojemu mladi uz stručno vodstvo, preuzimaju kontrolu nad svojim aspiracijama i udruživanjem svojih ideja, kreativnosti i motivacije s drugim mladim osobama, omogućuje im se stvaranje osobnog napretka i kolektivnog identiteta kao svijest o pripadnosti društvenoj zajednici.

Mladi uglavnom osjećaju marginaliziranost u svojim nastojanjima da njihov glas pronađe svoje mjesto u „odraslom“ svijetu. Uvažavajući njihov doprinos društvu, klubovi mladih postaju idealnim mjestom za poticanje proaktivnog života mladih koje uključuje stvaranje stavova, prihvaćanje demokratskih načela i vrijednosti društva današnjice, gradnje individualnosti i timskog duha, osjećaj pripadnosti zajednici i samovrijednosti. S mladima je potrebno provoditi programe i aktivnosti organiziranog slobodnog vremena koji su u skladu s potrebama društva i njih samih. Klubovi mladih mogu biti prvi koji će implementirati nove ideje i pristupe mladima izvan odgojno obrazovnih institucija. Razlog tomu jest što mladi tada osjećaju samokontrolu u svojoj naobrazbi i odgoju, sami mogu donositi odluke i sudjelovati u projektima u zoni svojih interesa.

Klubovi i centri za mlade predstavljaju društvenu i radnu platformu mladima kao mjesta za izražavanje i stjecanje svih sposobnosti i vještina. Tu su kako bi spriječili socijalnu isključenost mladih, unaprijedili kvalitetu života i zaustavili sve oblike ovisnosti i nasilja među mladima. Doprinos osobnom razvoju reflektira se u mogućnostima ostvarivanja aspiracija mladih i ukazivanju na skup vrijednosti i normi suvremenog i demokratskog društva. Zainteresirati mlade za aktivno sudjelovanje u zajednici jedan je od temeljnih čimbenika njihove socijalizacije, te je imperativ vremena u kojemu živimo.

Relacijski odnos klubova i njihovih korisnika polazi od stručnog kadra i korisnicima zanimljivog sadržaja i aktivnosti koje su u skladu programima za razvoj mladih te su u koraku s vremenom. Osiguravanjem prostora za kulturno djelovanje mladih kroz investiciju u kulturnu infrastrukturu primarno kroz prenamjenu postojećih, napuštenih i devastiranih prostora mladima osiguravamo mogućnosti da budu kreatori svojeg vremena, kako bi imali mjesto na kojemu njihov glas i doprinos bude prepoznat. Fokus je i na provediteljima aktivnosti i programa organiziranog slobodnog vremena koji moraju biti u koraku s promjenama unutar suvremenog društva. Voditelji tih procesa moraju pristupiti kao pioniri u prihvaćanju novih ideja, metoda pristupa i odnosa prema mladima.

2. KULTURA

Izraz kultura prvi se put pojavljuje u rimsko doba, najprije kao oznaka za obrađivanje zemlje (lat. cultus od colere = štovati, obrađivati zemlju), a kasnije za njegovanje, obrazovanje i vježbanje duha (Anić, et al., 2002).

Kulturu je teško pojmiti kao jedan diskurs jer „Različite tradicije, konteksti, dijaloške pozicije aktiviraju različite slojeve njezina tumačenja i kapilarno ispisuju jednu povijest znanja, institucija, moći, politike, ideologije i sustava vrijednosti.“ (Duda, 10, 2002).

Na primjeru Cvjetka Milanje, kultura se može pojmiti „...kao stanje duha i proces stalnoga kultiviranja, kao pojam tijesno povezan s civilizacijom, u smislu evolucije, iako postoje jasna razgraničenja (francuskog) pojma civilizacije od (njemačkog) pojma kulture (kao duhovnosti), kao skup umjetničkih i intelektualnih djela nekog društva, što se obično drži visokom kulturom, te kultura kao ukupan način života ljudi.“ (Milanja, 17, 2012).

Multidiskurzivnost paradigme kulture Duda pojašnjava sljedećom definicijom pojma „Kultura“ (ili možda točnije “kulture”) jest diskurzivna tvorba, njezina se značenja mobiliziraju ovisno o konkretnim upotrebama, njezina je povijest – povijest njezine diskurzivne proizvodnje, odnosno povijest njezinih upotreba.“ (Duda, 10, 2002).

Prema Raymondu Williamsu, jednog od utemeljitelja kulturalnih studija, definicije teorije kulture mogu se svesti na najjednostavnije razine življenja kultura posebnog prostora i vremena, koja je u potpunosti dostupna samo onima koji žive u tom prostoru i vremenu. Zatim na zabilježenu kultura u najširem smislu od umjetnosti do svakodnevnih činjenica, odnosno kultura razdoblja i naposljetku ono što povezuje kulturu življenja u kulturu razdoblja. Kultura selektivne ili izabrane tradicije, kao kontinuirani izbor i reizbor vlastitih prethodnika (Duda, 2002). Kultura predstavlja različite obrasce čovjekovog identiteta, prezentirane simbolima, tradiciji, interakciji u društvenim odnosima te naposljetku i opće civilizacijskim ciklusom razvoja čovječanstva.

Masovna kultura kao imperativ suvremene kulture današnjice očituje se u smanjivanju socijalne distance u području kulture između pojedinih društvenih skupine kao što su klase, staleži i profesije. Kultura masovnog društva označava traženje i pojavu masovnog potrošača kulturnih dobara, te neprestano povećanje internacionalizacije i kosmopolitskog karaktera kulturnih vrijednosti društva i pojedinca. Kulturne vrijednosti se nameću od strane industrijske mašinerije krupnog kapitala što označava pomjeranja kulturnih vrijednosti u sferi njihovog značaja u komercijalizaciju kulturnih vrijednosti i normi. Kultura gubi karakter aktivnog medija te postaje dijelom pasivne

kulture reproduktivnog karaktera za krajnjeg korisnika („Pojam kulture masovnog društva i njene karakteristike“).

„Kultura je najčešće u suodnosu s obrazovnim, ali i umjetničkim aktivnostima što je pretpostavka svestranog razvoja osobnosti.“ (Mlinarević i Brust Nemet, 2012, 34). Vrijednosti koje čine suvremenu kulturu, kulturom napretka moraju sadržajno reflektirati aspekte potreba suvremenog društva kao odraz mišljenja i uvjerenja koja se mogu oblikovati u kontekstu razvojnog procesa i progresa pojedinca i društva.

2.1. Fenomenologija slobodnog vremena

Čovjekovo slobodno vrijeme pojavljuje se usporedno s pojavom civilizacije i samim začetkom ljudske kulture. Sami nastanak kulture nadovezuje se za nastanak čovjeka kao svjesnog bića, za trenutak kada čovjek postaje svjestan sebe. Time je kultura imanentna odrednica razvoja ljudske civilizacije (Pljakić, 2013).

Slobodno vrijeme, kao pojam i društvena stvarnost vezano je za 20 stoljeće., koje neki nazivaju i *stoljećem slobodnog vremena*, nije sasvim nova pojava u razvoju i kretanju ljudskog društva. „Njegovo postojanje poznato je još od davnina, ali u drugačijem obliku i funkciji od današnjih.“ (Rosić, 2005, 79). Sama definicija čovjekovog slobodnog vremena teško je svediva na jednu permanentnu stavku; gledišta variraju kako od čovjekove dobi tako i od njegove sredine, mogućnostima i zanimacijama. Razni broj čimbenika otvaraju vrata pojmu slobodnog vremena pa tako i jedni od ključnih pojmova kulture slobodnog vremena po Plenkoviću (1997) su :

- sloboda,
- stvaralaštvo,
- djelovanje/aktivnost,
- rad,
- odgoj,
- slobodne aktivnosti.

Slobodno vrijeme je ono u kojemu je čovjek oslobođen radnih i profesionalnih obveza, odnosno vrijeme kojim on manje više može slobodno raspolagati. Ono se tumači kao skup aktivnosti kojima se čovjek u potpuno predaje i to svojom voljom, kako bi se odmorio, razonodio, razvijao svoje spoznaje ili svoju stvaralačku sposobnost nakon što je ispunio svoje profesionalne, obiteljske i društvene obveze (Plenković, 1997).

Prema Rosiću pojam slobodnog vremena je širok i teško je pružiti jednostavan odgovor. Kako navodi, „... pojmovno gledajući, čini se da cijeli univerzum lebdi u slobodnome vremenu. Čovjek kao dio prirode, rodio se, rađa se, živi i razvija se u slobodnome vremenu. Međutim, čovjek kao *sovio generus* svojim stvaralačkim akvititetom, okrećući se univerzumu, morao je odrediti ne samo prostor već, i koncepciju vremena, koja je ujedno i dio njegovoga života.“ (Rosić 2005, 67).

Samo poimanje vremena polazi od čovjekove percepcije njega kao bića, kao dijela tog vremena, stoga se ono ima s pravom protumačiti ovisno o pojedincu, a ne o društvu u cjelini.

„Slobodno se vrijeme u svojoj teoriji, svomju kategorijalnom aparatu i svojoj praksi može odrediti kao ukupnost vremena, stanja i aktivnosti koje nisu uvjetovane biološkom, socijalnom ili profesionalnom nužnošću iako u svemu tome, kada je čovjek u pitanju, svakako sudjeluje.“ (Previšić, 2000, 405). Vrijeme dano na raspolaganje čovjeku, biva utrošena kako bi se osigurala njegova egzistencija, a potom ostvarili i određeni aspekti i želje pojedinca. „Slobodno vrijeme je svojevrsna neophodnost u životu čovjeka, u kojemu je rad potreba da se osigura egzistencija, a slobodno vrijeme da tu egzistenciju doživi.“ (Mlinarević i Brust Nemet, 2012, 15).

Kultura slobodnog vremena na općekulturnom planu je sastavni dio kulturnog života. Ono predstavlja intenzivan i direktan odgojni utjecaj koji doprinosi korištenju kulturnih dobara iz čega proizlazi produkt kulturne afirmacije pojedinca koji utječe na okolinu pa tako i na povećanje stupnja opće kulture društva (Mlinarević i Brust Nemet, 2012).

Kulturni aspekti slobodnog vremena prema Mlinarević i Brust Nemet (2012, 35) su:

1. Vrijeme za promicanje kulture življenja
2. Vrijeme za stvaranje
3. Vrijeme za odgoj i učenje
4. Vrijeme za kulturni doprinos
5. Vrijeme za osobnu nadogradnju

„Protratiti slobodno vrijeme znači protratiti svoj život, a gospodariti svojim vremenom znači gospodariti svojim životom i izvući najviše od njega.“ (Mlinarević i Brust Nemet, 2012, 23).

2.2. Uloga slobodnog vremena u suvremenom društvu

Prema Previšiću (2000, 405), slobodno vrijeme je prošlo nekoliko karakterističnih etapa:

- a) Dominaciju slobodnog vremena bez pojma i prakse rada i izrazima primitivnih kultura;
- b) Neograničeno i nedefinirano radno i slobodno vrijeme;
- c) Prevlast radnog nad slobodnim vremenom;
- d) Skraćenje radnog i stalno povećanje slobodnog vremena

Industrijalizacijom dolazi do pitanja čovjekove svrhovitosti s gledišta opstrukcije njegove ličnosti i identiteta prema radu. Nakon sistematizacije uzrokovane industrijskom epohom, pojedinac se postavlja u položaj gdje ispunjenjem svoje osnovne zadaće, a to je osiguravanje vlastite egzistencije, privodi se pitanju što čini s ostatkom vremena izvan „primoranih“ radnih odnosa. „Vrijeme kao dio čovjekova svakodnevnog vremena, predmet je rasprava od antičkih vremena do danas, ali se kao društveni fenomen proučava tek u industrijskom društvu. Ono je sastavni dio društvenog života.“ (Rosić, 2005, 49).

Prema Rosiću (2005, 81) slobodno vrijeme se ostvaruje na dva načina:

- **Funkcionalno:** proistječe iz života u obitelji i sredini u kojoj se pojedinac kreće, tj. neorganizirano slobodno vrijeme, koje se provodi prema individualnom programu ili spontano sam za sebe, prema osobnim potrebama i željama, dakle, bez posebno formaliziranog programa.
- **Intencionalno:** kad se programiranjem raznih vrednota otvaraju mogućnosti za odgoj u raznovrsnim interesnim grupacijama, u kojima se rad razvija u skladu s interesima pojedinca. Organizirani dio slobodnog vremena posvećen je sadržajima, vrstama i oblicima aktivnosti o kojima odlučuju sudionici samih aktivnosti.

Slobodno je vrijeme postalo prostor u kojem su izmjene vrlo brze, te se time otvorio put prema istraživačima da te promjene što preciznije odrede (Martinić, 1987). Organiziranjem i istraživanjem polja slobodnog vremena bavi se grana opće pedagogije posvećena kulturi slobodnog vremena. „Smisao pedagogije slobodnog vremena je u pronalaženju načina, puteva, modela rada kako bi oslobođeno i stvoreno slobodno vrijeme bilo što djelotovornije i učinkovitije za čovjeka i društvo.“ (Plenković, 1997, 38). Ono predstavlja epohu napretka unutar zajednice pri čemu je fokus upravo na unaprjeđenju čovjekova vremena kako bi ostvario proces stvaralaštva i razvijanja ličnosti. „Zadaće Pedagogije slobodnog vremena su proučavanje suvremene teorije i djelovanja u odgojnoj

praksi, poticanje inovativnih, aktualnih, fleksibilnih promjenjivih pristupa u odgoju te istraživanje u domeni slobodnog vremena.“ (Mlinarević i Brust Nemet, 2012, 39). Upravo istraživanjem te domene, ostvaruje se prema Pljakiću; „Procesi kojima se formira kultura slobodnog vremena kroz učenje, razvijanje posebnosti ličnosti i stvaralaštva pojedinca u razvoju vlastite kulture.“ (Pljakić, 2013, 167).

Slobodno vrijeme nailazi na sve veću ponudu koju nudi suvremeni svijet. Potrebno je razdvojiti ono vrijeme koje je provedeno na razonodu od vremena provedenog na samopoboljšanju vještina i interesa pojedinca. Usmeravanje prema kvalitetnom i organiziranom slobodnom vremenu iziskuje stručno znanje i obrazovanje onih koji ga stvaraju za krajnje korisnike. S povećanjem slobodnog vremena dolazi i do pojave masovne kulture. „Jedna od osnovnih obilježja suvremenog kulturnog života i jest njegova masovnost, što nije isto što i potrošnost.“ (Martinić, 1977, 84). Polarizacija onoga što jest u krajnjem smislu kvalitetno provedeno slobodno vrijeme i onoga što nudi masovna kultura, postalo je vrlo ozbiljan problem. Jedna od navika suvremenog društva jest i poimanje aktivnosti potrošnje kao primarnog načina provođenja slobodnog vremena.

Dokoličarenje je preoblikovano u stanje dosade, ljenčarenja i stagnacije koje je potrebno ispuniti sadržajima brze zabave i razonode. Osnovni pojam dokolice u potpunosti je zamjenjen suvremenom negativnom konotacijom. Ono potječe od latinske riječi *otium*. Riječi *praxis* i *otium* su u vrijeme antičke Grčke označavali stvaralaštvo u vremenu izvan obveznog ili radnog vremena („Vijenac“). Pojam dokolice kao privlačne aktivnosti koja podrazumijva upoznavanje sebe i svojih želja, na Zapadu je izgubio na značenju.

3. POJAM KONZUMERIZMA

Suvremeno društvo utemeljeno je na pogledu kapitalističke strukture života i odnosa koju predstavlja Zapadni svijet. Okrenuti stalnom gospodarskom rastu i napretku, kojemu da bi se ostvario, potrebna konstatna potražanja za uslugama i dobrima kako bi se održala proizvodnja i ekonomija. U takvom sustavu funkcioniranja globalnog gospodarstva ključnu ulogu ima konzument. Pojam konzumerizma javlja se u drugoj polovici 17. stoljeća, kada teoretičar engleske političke ekonomije Adam Smith opisuje da je konzumerizam jedini cilj i svrha proizvodnje (Duda, 2005).

Stvaranjem potrošačke kulture u društvu te naposljetku i samog konzumenta, nastalo je epochom industrijske revolucije. „Industrijska revolucija je stvorila i potrošačku revolucije zbog masovnosti što je postalo temeljem suvremenog društva.“ (Peračković, 2013).

Masovna proizvodnja zahtijevala je masovnu potrošnju, te je time u 19. stoljeća nastala radnička klasa, koja postaje klasom potrošnje, konzumentima. Drugom polovicom 20. stoljeća pojavljuju se prvi velikih shopping centri koji označuju prekretnicu u novom obliku slobodno vremenske aktivnosti koje se predstavlja kao vrijeme za razonodu ili dokolicu, a u suštini je potrošnja. „Potrošački karakter toga društva očituje se ne samo u potrošnji materijalnih dobara (proizvoda) već i u području usluga (sve više) te načina trošenja slobodnog vremena, gdje se također konzumiraju dobra koja se masovno "industrijski" proizvode i gdje se potrošači pojavljuju u izrazito pasivnom stavu: sport se pojavljuje kao masovni spektakl, a medijska kultura se također "troši".“ (Peračković, 35, 2013). Društvo kao takvo, opstaje na uvjetovanim potrebama i načinima što i kako živjeti. Pojedincu postaje strano ukoliko izlazi iz okvira društvenih normi konzumerizma iako ga je svjestan.

Razdoblje 80-ih godina prošloga stoljeća predstavlja suvremeni tip konzumenta gdje je potrošač "junak", a ne samo netko tko posjeduje kupovnu moć. Ta kupovna moć ne simbolizira samo pogonsko gorivo ekonomskog rasta, već predstavlja model modernog subjekta društva (Slater, 1997). Upotpunjivanjem osjećaja pojedinca kao aktera koji čini promjene kroz moć kupovine, daje mu lažni osjećaj i privid sebe na način kako želi da ga društvo prepoznaje. Izgubljene vrijednosti poput rada, stjecanja iskustva i znanja, okrenute su prema brznoj zaradi i rastu statusa u društvu kroz kupovnu moć.

Prelazak s kulture potreba na kulturu želja čini današnju kulturu društva potrošačkom kulturom koja „...nadalazi ekonomsku sferu i prodire u sva područja društvene zbilje, osobito u kulturu, postajući tako sam temelj cjelokupnoga života suvremenih društava.“ (Stažić, 170, 2013).

Vrijednost potrošačke kulture prati kulturni obrazac neproduktivne potrošnje za stjecanjem višeg društvenog statusa. Iz toga proizlazi sociološki pristup svrsi potrošnje koja generira društvo prema ljestivci financijske moći, umjesto znanja i vještina (Peračković, 2013). Aspekt zadovoljavanja potreba društva čini se brz i jednostavan, s izglednim ponavljanjem obrasca koje odgovara sadržajnoj dimenziji potrošačkog društva.

3.1. Konzumerizam u današnjoj kulturi

Danas je stalno povećanje slobodnog vremena normalna posljedica naglog znanstvenog, tehničkog, privrednog i društvenog razvoja što ga je čovjek ostvario kroz svoj napredak. Stoga je poželjno da ova vremenska dobit bude stvarna čovjekova korist kojom će se on zadovoljavati slobodno i samostalno izvan svojih društvenih, profesionalnih, obiteljskih i sličnih obaveza (Rosić, 2005). Posljedice koje proizlaze iz stanja slobodnog vremena, mogu imati pozitivan i negativan učinak po čovjekovom razvojnem i utrošenom slijedu života. Sraz neproduktivnog i produktivnog ponašanja osnovna je karakteristika prostora koji se naziva dokolicom iz čega proizlazi da pravo na dokolicu postaje pravo na kulturu, pa time i civilizacija s povećanom dokolicom bit će ili civilizacija potrošnje ili civilizacija kulture. Društvo koje naginje na put prema civilizaciji potrošnje, intenzivira otuđenost suvremenog čovjeka te mu nudi novi način „osobnog ispunjenja“ po principa proizvodnje, stjecanja i potrošnje kako bi implementirali njegovu svrhu kroz konzumerizam čovjekova slobodnog vremena. (Martinić, 1977).

Masovna kultura u suvremenom društvu je dovela do stanja u kojemu pojedinac i društvo svoje slobodno vrijeme ne može odagnati od sfere utjecaja potrošačkog mainstream-a kako bi ostvarili razvoj svojeg osobnog potencijala, jer postoji toliko mnogo sadržaja koji na neki način „otimaju“ naš prostor slobode. (Ivančić i Sabo, 2012).

Suvremeni način života diktiran od strane masovne kulture koja preokupira svakidašnji aspekt većine ljudi, u tome smislu se referiramo na stil zapadnjačke kulture, pobuđuje hedonistički pristup korištenja slobodnog vremena. „Zaokupljenost životnim stilom i stilizacijom života, prikazivanje potrošačkih dobara i iskustava u svakodnevnom životu često navode na hedonizam, izračunavanje vlastita ekonomskog i vrijednosno-statusnog stilskog.“ (Mlinarević et.al. 2007, 85). U tome sustavu, suvremeno društvo ukazuje na potrebu sve većeg broja organizirane pomoći u korištenju slobodnog vremena, čime se sve više razvija komercijalna ponuda za različita korištenja slobodnog dnevnog, tjednog i godišnjeg vremena (Rosić, 2005). Potrošački je idol simbol degradacije osnovnih ljudskih vrijednosti unutar kulture. U vrijeme novih znanstvenih saznanja i naglog širenja informacija, zainteresiranost društva se kreće u smjeru ispraznih instat-zabava. U

takav kalup je uvučen potrošač masovnih medija koji je ostao u sustavu otuđenog rada, otuđene dokolice i nametnute potrošnje (Martinić, 1977).

Pristup provođenju slobodnog vremena koji je potaknut marketinškom propagandom konzumerističkog društva zapada, zasigurno najbolje ocrtava primjer velikih prodajnih centara koji predstavljaju apstraktnu viziju što slobodno vrijeme treba značiti današnjem društvu. Prodajni centri omogućavaju ljudima zadovoljenje njihovih potreba, ali kao „centri za slobodno vrijeme“ zapravo su pogoni za komercijalno upravljanje s ciljem pretvaranja u profit (Polić i Poliće, 2009). „Provođenje slobodnog vremena u trgovačkim centrima implicira obiteljsko i socijalno otuđenje, duhovnu stagnaciju, lošiju komunikaciju između roditelja i njihove djece, ali i nedovoljnu emotivnu i fizičku prisnost.“ (Mlinarević i Brust Nemet, 2012, 53). U tome segmentu gdje je izostanak odgojne strukture unutar obitelji, pedagogija slobodnog vremena ima zadatak uspostaviti funkcionalno provođenje slobodnog vremena kroz poticanje djelovanja učenika u školama, pa tako i u obiteljima kroz mlade. „Cilj slobodnog vremena je osposobiti djecu, mlade i odrasle ljude da kulturno i pedagoški svrhovito provode svoje slobodno vrijeme.“ (Mlinarević i Brust Nemet, 2012, 39).

„U masovnom potrošačkom društvu čovjek se postupno pretvara u pasivnog posmatrača, pojedinac gubi svoju individualnost i postaje sve bezličniji i beznačajniji.“ (Pljakić, 2013, 168). Proučavajući moderno društvo i njegov potrošački karakter, uočavamo kako uloga pojedinca u takvom društvu je svedena na ulogu potrošača dok su sve ostale uloge potisnute ili onemogućene. Potreba za razvijanjem ličnosti putem kreativnog izražavanja, kroz aktivno sudjelovanje u obiteljskim, društvenim, sportskim i drugim aktivnostima se zanemaruje, pa na taj način i sam razvoj budućeg društva. U potrošačkom društvu te aktivnosti nemaju profitabilnost koja bi bila konkurentna robi i potrebama potrošačke i masovne kulture. Također, individualno izražavanje ne nailazi na odobravanje javnog mijenja, jer se razlikuje od načina izražavanja koje se nudi u masovnim razmjerima. (Pljakić, 2013)

Provedena istraživanja na temu slobodnog vremena, poput istraživanja „slobodno vrijeme mladih u procesima modernizacije – usporedva slavonskih gradova i Zadra“ (Mlinarević, 2007) pokazala su kako masa, dobivši slobodno vrijeme, zapada u dosadu, tako da se čak slobodno vrijeme i poistovećuje s dosadom. Tada se kao glavni problem javlja pitanje „Kako potrošiti, kako „ubiti“ slobodno vrijeme?“ (Božović, 1975). Jedan od primjera su i rezultati istraživanja Franc, R. kroz *Vrednote i vrijednosne orijentacije adolescenata : hijerarhija i povezanost sa stavovima i ponašanjima* čime „...potvrđuju hedonističku vrijednosnu orijentaciju kao rizičan čimbenik razvoja mladih. Naime, naglašenija hedonistička orijentacija praćene je pridavanjem veće važnosti vanjskim

čimbenicima uspjeha, zastupljenijim neorganiziranim stilom provođenja slobodnog vremena te većom sklonošću rizičnim ponašanjima tipa ovisnosti.“ (Franc, 2002, 233). Preventivno se može implementirati uz cijeloživotno obrazovanje i glavni segment u osvješćivanju, a to je odgajanje. Za pojedinca važnu ulogu u razvijanju kulture provođenja slobodnog vremena te način postizanja subjektivnih i objektivnih uvjeta za njegovu realizaciju, ima način provođenja slobodnog vremena obitelji (Berc i Buljevac, 2007). Roditeljima se mora nuditi mogućnost obrazovanja o odgoju, jer polazišna točka svakog pojedinca započinje upravo unutar obiteljske zajednice. „Osposobiti djecu i mlade za razumijevanje i primjenu medijske tehnologije moguće je odgojem za medije koji će razviti kritičku svijest mladih o sadržajima poruka u medijima.“ (Mlinarević i Brust Nemet 2012, 49).

Prema Rosiću „Slobodno vrijeme je većim dijelom izvan sfere namjernog odgoja, intencionalnog, jer u njemu i kroz njega djeluju mnogobrojni *skriveni* odgojni utjecaji koji nisu posve pod nadzorom intencionalne sfere.“ (Rosić 2005, 37). Time ukazuje na nemogućnost pred konzumerističkom mašinerijom masovnih medija, koji bez presedana utječu na životni stil ne samo odgajnika već i odgojitelja. Prikaz suvremenog uspješnog čovjeka u društvu često je okarakteriziran s pogledom da se što manje utroši vremena i postigne veći uspjeh. Takav pogled nailazi na odobravanja mnogih koji kupovnu moć karakteriziraju kao osobnim uspjehom sebe kao pojedinca u zajednici. Mladi vide iskrivljenu sliku onoga što znači postići uspjeh i razvijati se kroz vrijeme i trud.

„Napredovanje u stilovima potrošnje čini zamjenu za stvarno društveno napredovanje, pri čemu je spašena ličnost i ovjekovječena uloga potrošnje.“ (Martinić, 1977, 9). Iskrivljenu percepciju za mase vođena je globalnim kapitalom u kojoj su krajnji potrošači uskraćeni iskrenog zadovoljstva u sebe samih.

4. PROVOĐENJE SLOBODNOG VREMENA MLADIH

„Kultura slobodnog vremena je jedan od osnovnih elemenata identiteta djece i mladih i iznimno je važno područje njihove afirmacije, komunikacije i stila života.“ (Mlinarević i Brust Nemet, 2012, 37). Slobodno vrijeme mladih čini prostor u njihovim životima koji je odijeljen od dnevnih obveza poput nastave ili pomaganja u domu, obitelji, te normalnog odmora i rekuperacije. Ono predstavlja mogućnost za razvojem ličnosti mlade osobe i provjeru njegovih sposobnosti; u njemu otkrivaju svoje sklonosti i interese, upoznaju sebe i druge, slobodno uređuje i razvijaju odnose prema drugima, prema sebi, prema sredini, te na svojevrsan način upoznaju i razvijaju svoje potrebe (Rosić, 2005).

Razumijevanje svijeta mladih, njihove neizmjerne energije i potreba za novim izazovima, posebnim događanjima, za drugačijim iskustvima i osobnim izražajem, nužno je kako bismo mladima ponudili kvalitetno provođenje slobodnog vremena koje predstavlja potencijal za njihov zdravi razvoj, očitovanje u sreći, ispunjenosti te u kojim smjerovima ih vodi njihov budući smjer u životu (Berc i Buljevac, 2007).

„Slobodno vrijeme otvara mogućnosti mladima da zadovolje svoje interese, mogućnosti i potrebe, da aktiviraju svoje stvaralačke snage za čije zadovoljenje i izražavanje nisu imali prigode u ostalim područjima življenja. Ono je osobito važno za razvitak adolescentove ličnosti, a njegova kultura i kvalitete ovise o kvalitativnim vrijednostima sadržaja u njemu.“ (Mlinarević 2007, 54).

Sadržaji koji su orijentirani na edukaciju i razvoj ličnosti, danas u mladima izazivaju dodatnu obvezu, pa su tako u slobodnom vremenu mladi preokupljeni ponajviše izlascima, vršnjačkom druženju uz sadržaje koje nude brzu zabavu i razonodu. Važnost dokolice u slobodno vrijeme za mlade proizlazi iz činjenice s kojim razmjerom slobodnog vremena mladi raspolažu usporedno sa starijom populacijom. Poglavito koje uloge se tom vremenu pripisuju, a koje su osobito intrigantne, jer je za dobar dio te populacije proces socijalizacije još uvijek aktualan (Ilišin, 2007).

„Hedonistički stil zabave i razonode vrlo je prihvaćen i *trendi* među suvremenom hrvatskom mladeži.“ (Mlinarević, 2004, 251). Stoga je važno mlade odgajati za kvalitetno provođenje slobodnog vremena, usklađeno s njihovim potrebama i stupnjem razvoja ličnosti. Time više kako bi način provođenja slobodnog vremena više djelovao kao zaštitni i preventivni mehanizam u procesu odrastanja mladih (Nazor, 2002).

Danas su mladi više pasivni promatrači nego li sami organizatori zabave i slobodnog vremena. Upijaju sadržaje predstavljene od masovnih medija koji ih čine konzumentima, pasivnim

auditorijem, nepripremljenim za aktivno provođenje slobodnog vremena (Mlinarević 2007). Mlade treba potaknuti i organizirati im oblike korištenja slobodnog vremena putem kojih će se on moći razvijati, postati sukreativci svojeg slobodnog vremena te stjecati nova znanja i vještine uz razvoj društvenih odnosa. Omogućiti im slobodan izbor u odlučivanju i biranju aktivnosti kojima se žele baviti u svoje slobodno vrijeme te im dati priliku za samostalno obogaćivanje svojih interesnih područja (Rosić 2005). „Sudjelovanjem i uključivanjem u kulturu/kulturne aktivnosti u svome procesu samoostvarenja pojedinac biva sam stvarateljem kulture, odnosno stvarateljem društvenog i osobnog identiteta biva *graditelj kulture*.“ (Mlinarević i Brust Nemet 2012, 38). Najvažnije je imati aktivnosti usmjerene prema pozitivnim ishodima bile one edukativnog sadržaja, sportskih postignuća ili razvijanja ličnosti u mladima. Stoga upravo pedagoški osmišljenim aktivnostima mogu se postići koraci ka zadovoljavanju potreba mladih kroz kulturu, odgoj i edukaciju.

Pljakić navodi kako najveći problem u našem društvu, u pogledu slobodnog vremena je taj što mladi slobodno vrijeme uglavnom koriste za odmor i razonodu, dok je razvoj ličnosti velikim dijelom zapostavljen. Time najbitnija uloga slobodnog vremena se ne ostvaruje, te umjesto napretka imamo nazadovanje u razvoju mladih. Rješenje ovog problema treba tražiti u pedagoški osmišljenoj organizaciji slobodnog vremena mladih, to jest izgrađivanju kulture slobodnog vremena. Škola, kao osnovna odgojno obrazovna ustanova treba preuzeti ulogu u suradnji s roditeljima i drugim odgojnim organizacijama koje pružaju pomoć mladima u pronalaženju sebe i svog smisla (Pljakić 2013).

Život i rad mladih u slobodnom vremenu od izuzetnog su značaja za buduće društvo. Autonomno i vrlo aktivno djelovanje kroz igru, hobi ili stvaralaštvo podrazumijevaju konkretne i planirane aktivnosti koje mogu dovesti do temeljnih promjena u životu mladih i njihovoj okolini. Slobodno i osmišljeno vrijeme čine životni put raznovrsnim, organiziranim i kreativnim (Vidulin-Orbanić). Mladi tako razvijaju svoju individualnost, postižu kratkoročne ciljeve čime dobivaju na osjećaju kako svoje slobodno vrijeme troše kvalitetno što u budućnosti priprema osobu na ozbiljnije obveze i postignuća. Kulturni i drugi čimbenici postaju sve prisutniji na životnom putu mladih. Stoga je povezanost i prožimanje odgojno-obrazovnih čimbenika potrebno kako bi mladi znali koristiti slobodno vrijeme, te ga koriste na edukativne načine jer u suprotnom neće biti istinskog odgoja, to jest njihove pripremljenosti za društvo u kojem će živjeti (Nola, 1990).

„Adolescencija i mladenaštvo je razdoblje života u kojem se stječu ključne sposobnosti za provođenje slobodnog vremena.“ (Mlinarević, 2007, 86).

4.1. Važnost izvannastavnih aktivnosti za kulturu slobodnog vremena

„Najčešće aktivnosti kojima se mladi organizirano bave su kulturni i medijski programi: izdavanje tiskovina, teatar, glazba, likovnost, internet; organiziranje slobodnog vremena mladih te omogućavanje komunikacije između mladih i različitih društvenih subjekata u lokalnoj zajednici; zaštita okoliša i promoviranje održivog razvoja; zaštita i promocija ljudskih prava, sportske i rekreacijske aktivnosti; sudjelovanje u kampanjama i programima nevladinih organizacija; organiziranje uličnih manifestacija i priredbi.“ (Mendeš 2006, 283-284). Nažalost, taj popis uključuje samo mlade koji su aktivno uključeni u paradigmu slobodnog vremena kroz organizirane aktivnosti poput gore navedenih, dok je veliki dio mladih ne zainteresiran i ne upućen u svrhu izvan nastavnih aktivnosti.

Izvannastavne i izvanškolske aktivnosti imaju veliko značenje u ostvarivanju ciljeva za budućnost mladih i njihov razvoj. Uz stjecanje nove kvalitete znanja, važna zadaća takvih aktivnosti su poticanje interesa, pobuđivanje znatiželje, identifikacije i podrške mladih koji iskazuju pojačani interes za pojedina područja aktivnosti (Rosić, 2005).

Prema Mlinarević i Brust Nemet (2012, 78) u izvannastavnim aktivnostima nude se mnogobrojna tematska područja i projekti kojima se:

- Interdisciplinarno upoznaje svijet
- Pospješuje razvoj sustava znanja i vještina
- Potiče cjeloživotno obrazovanje
- Promiče djetetova kreativna i stvaralačka osobnost

„Kod izvannastavnih aktivnosti najvažnije je njihovo pozitivno usmjerenje, a ono se postiže pedagoški osmišljenim aktivnostima koje svojim društvenim, kulturnim, znanstvenim i sportskim sadržajima osiguravaju zadovoljavanje potreba djece i mladih poštujući slobodu kao imperativ slobodnog vremena.“ (Mlinarević i Brust Nemet 2012, 143). Izvanškolskim aktivnostima mladi oblikuju svoje stavove, te stječu znanja i vještine u vlastitim područjima interesima. Time se doprinosi razvoju ličnosti mladih koje se oblikuje kroz kreativnost i sposobnost kreativnog mišljenja koje se velikim dijelom razvija upravo izvanškolskim aktivnostima (Potočnik, 2006). Upravo razvijanje individualnih vještina, sklonosti i načina primjene inovativnih pristupa radu, danas se ono sve više ističe kao poželjna karakteristika ne samo umjetničkih zanimanja nego i u sferi znanosti, ekonomije i IT sektora. Kako bi prema tome načinu organizacije slobodnog vremena pristupili, njegovi ciljevi, zadaci i sadržaji moraju imati svoje mjesto u svim odgojno-obrazovnim ustanovama i

svim oblicima odgojno-obrazovnog rada, počevši od rada u dječjim vrtićima, preko slobodnih aktivnosti u osnovnim školama te u svim srednjim, višim i visokim školama, fakultetima i u domovima učenika i studenata (Plenković, 1997). Uz ove ustanove, treba uzeti u obzir i one koje u svome planu i programu potiču kreiranje projekata i sudjelovanja u njima poput klubova mladih, info centara, neprofitnih udruga i drugih koji svojom kvalitetom mogu postati relevantnim čimbenikom odgoja i obrazovanja u cjelovitom razvoju života mladih.

No, uz sve poticajne mjere kao što je Nacionalni program za mlade Republike Hrvatske, tako i kroz individualne programe ustanova, izvannastavne i izvanškolske aktivnosti su u sve većoj mjeri zanemarene, svedene na minimalno vrijeme i nestimulativne za rad učitelja unutar škola. „Njihova je dobra tradicija u našim školama sve više napuštena, a djeca prepuštena izvaninstitucionalnim *profesionalnim ponudama* koje nikako ili vrlo malo korespondiraju sa školom i njezinom odgojnom zadaćom.“ (Previšić, 2000, 407). Neizostavna činjenica je kako nedostaje kooperacije između škole i organizacija na planu izvanškolskih aktivnosti. „O kulturi provođenja slobodnog vremena u školama malo se govori i istražuje jer škola brine o organizaciji i provođenju nekoliko oblika izvannastavnih aktivnosti na koje škole obvezuje Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnom i srednjem školstvu (NNm br 87, 2008), a koje su često sputane organizacijskim, kadrovskim i materijalnim uvjetima pojedinih škola.“ (Mlinarević i Brust Nemet, 2012, 42). Potreba za posredovanjem, ili čak uključivanjem različitih grupa i organizacija u sustav školstva, uvelike bi olakšalo međusobnu komunikaciju kako bi se povratio potencijal u slobodno vremenske aktivnosti.

Iz pogleda učenika, potaknuti ih na aktivnosti u sustavu slobodnog vremena u školi je postao vrlo otežan jer kako navode „nastavnici koji vode izvannastavne aktivnosti nisu zanimljivi“. To je pojašnjeno činjenicom kako nastavnici već imaju dosta sati nastave, a neki moraju voditi i određene aktivnosti jer ne postoji stručna osoba kvalificirana za voditi određene aktivnosti (Mlinarević, 2007). Upravo se tu ukazuje mogućnost na povezivanje s vanjskim suradnicima poput udruga za mlade i sličnih. „Slobodne aktivnosti nastoje se zasnovati kao aktivnost učenika, aktivnost mladih koji po prirodi teže stvaralaštvu, stvaralačkom doprinosu društvu i potrebi za afirmacijom vlastite osobnosti.“ (Mlinarević i Brust Nemet, 2012, 62). Problematika današnjeg pristupa ponudi, organizaciji i provedbi izvannastavnih aktivnosti često je formalizirana: učiteljima se dodjeljuje aktivnosti za koje osobno nemaju interesa, zanimanja i sklonosti, dok izvannastavne aktivnosti često predstavljaju produžetak redovne nastave ili dodatnu nastavu za učenike (Mlinarević i Gajger, n.d.)

Jedan od negativnih čimbenika koji se sve češće pojavljuje pri izboru izvanškolskih aktivnosti jest njihova komercijalizacija, a odvija se putem medijskog promoviranja određenih sadržaja kojima se mladi priklanjaju, jer se nalaze u razdoblju najaktivnijeg učenja te izloženosti na vanjske utjecaje putem potrošačke kulture (Potočnik, 2005). Kako bi se ostvarili pozitivni uvjeti za korištenje slobodnog vremena (Mlinarević i Brust Nemet, 2012, 40) potrebno je:

- Omogućiti raznovrsne mogućnosti za kulturno, društveno i individualno korištenje slobodnog vremena
- Osposobiti djecu i mlade da se sustavno i optimalno koriste tim mogućnostima
- Poticati osnivanje centara za mlade na državnoj, županijskim i gradskim razinama; inicirati, financirati i pratiti stručne projekte za djecu i mlade popularizirajući umjetnosti, znanosti, sportove, tehniku i sl.
- Poticati otvaranje *škola za roditelje* te organiziranje projekata za osvješćivanje i osposobljavanje roditelja

4.2. Mladi i slobodno vrijeme u nas

Nacionalni program za mlade djeluje kao strateški dokument Ministarstva za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku Republike Hrvatske. Cilj Nacionalnog programa je unaprjeđenje aktivnosti tijela državne uprave i javnih ustanova koje svojim djelokrugom i nadležnostima pridonose zadovoljavanju potreba mladih i podizanju kvalitete njihova života sa svrhom njihove optimalne društvene integracije. U svakom pojedinom području zacrtani su posebni ciljevi koji se žele ostvariti kroz predložene mjere i zadatke, a odnose se na mlade u dobi od 15 do 30 godina („Nacionalni program za mlade za razdoblje od 2014. do 2017.“).

Usustavljeno je kako strategija treba biti temeljni dokument puta razvoja prema budućem društvu i koracima napretka unutar samoga društva. Također treba naglasiti kako učinkovita i svrhovita provedba politike prema mladima nužno zahtijeva suradnju državnih tijela s udrugama mladih ili za mlade na svim razinama bez obzira na političku opredjeljenost vlasti unutar regionalnih, lokalnih uprava i samouprava (Ilišin, 2006). „Uostalom, društvo koje se želi gospodarski ubrzati razvijati nastojat će dugoročno planirati sustavna ulaganja u one temeljne aktivnosti na kojima ili iz kojih će se odgojni i obrazovni aspekti plodnije inkorporirati u one šire znanstvene, turističke i kulturološke.“ (Leburić i Relja, 1999, 181).

U izradi je Nacionalni program za mlade od 2018. do 2024. godine koji će donijeti nove mjere vezane uz obrazovanje, zapošljavanje i poduzetništvo mladih, njihovu socijalnu uključenost i

aktivno sudjelovanje, zdravlje, sport i kulturu. Od sveukupno sedam područja djelovanja Nacionalnog programa za mlade, kultura slobodnog vremena je uvrštena kao jedno od područja što ukazuje na prepoznatljivost i važnost ovog segmenta unutar razvijanja društva u Republici Hrvatskoj. Tako možemo izdvojiti tri glavna pojma u razvijanju kulture slobodnog vremena opisanog u Nacionalnom programu (2014. – 2017.).

4.2.1 Strukturno određenje i shvaćanje pojma kulture

Prema Nacionalnom programu za mlade za razdoblje od 2014. do 2017. godine, kultura značajno doprinosi formiranju identiteta i osjećaju pripadnosti pojedinaca u zajednici. Također, ona utječe na stvaranje novog simboličkog polja i doprinosi konstrukciji društvenih vrijednosti. Simboličke, kulturne i društvene vrijednosti temeljene na načelima otvorenosti, raznolikosti, solidarnosti, socijalnoj koheziji i suradnji ključno su mjerilo i pretpostavka razvoja odgovornog, uključivog, tolerantnog i ravnopravnog društva. Kultura tako može igrati važnu ulogu i u formiranju stavova i vrijednosti mladih osoba, i može imati bitne pozitivne učinke na socijalizaciju, osobnu formaciju i društvenu afirmaciju mladih. Kultura nije samo važan aspekt provođenja slobodnog vremena mladih, odnosno mladi ne samo da mogu biti korisnici kulturnih događanja i konzumenti kulturnih proizvoda, već često mladi djeluju proaktivno, kroz različite oblike samoorganiziranja u području umjetnosti i kulture. Koristeći dostupne resurse, mladi djeluju kao samostalni akteri u proizvodnji kulturnih sadržaja od interesa za opće i javno dobro, a koji su dostupni drugim mladima i otvoreni za javnost. Mladi predstavljaju heterogenu skupinu i njihove su potrebe različite, kada je riječ o kulturi i mladima potrebno je, kao i u svim drugim područjima, razmotriti nekoliko različitih aspekata, od obrazovanja, preko različitih oblika pristupa kulturnom životu do provođenja istraživanja u ovom polju.

4.2.2 Uključenost mladih u stvaranju kulture

Prema Nacionalnom programu za mlade za razdoblje od 2014. do 2017. godine navodi se kako je pristup mladima kulturnom životu moguć i kroz njihovo aktivno sudjelovanje. Uključivanje mladih u kulturu, ne samo kao redovne i zainteresirane publike, već i kao proizvođača i sukreatora kulturnih aktivnosti može ih potaknuti na izražavanje vlastite kreativnosti čime će razvijati svoju osobnost i osjećaj pripadnosti zajednici. S godinama se pristup kulturi mijenjao, tako da su mladi pored klasičnih kanala počeli koristiti i nove dinamičnije kanale kroz koje prestaju biti samo puki konzumenti i korisnici kulturnih proizvoda i kulturnih događanja, te postaju aktivni kreatori, bilo kao umjetnici i izvođači, bilo kao organizatori kulturnih aktivnosti. Ova su iskustva posebno važna za osobni razvoj svake mlade osobe. Oblike samoorganiziranog djelovanja mladih najčešće nalazimo u

civilnom društvu. U posljednjih 15-ak godina, organizacije civilnog društva bitno su pridonijele afirmaciji mladih i njihovom aktivnom uključivanju u kulturni i širi društveni život. Govori se o najrazličitijim oblicima kulture mladih (one aktivnosti koje osmišljavaju, organiziraju i provode mladi za mlade), ali i kulture za mlade (one aktivnosti koje doduše nisu isključivi rezultat samoorganiziranja mladih, ali koje prepoznaju mlade kao ključnu ciljnu skupinu i koje često afirmiraju aktivnost uključivanja mladih) – od klubova mladih i za mlade, širokog spektra umjetničkih, kulturnih i šire društvenih aktivnosti, preko niza manifestacija, festivala i pojedinih događaja najrazličitijih žanrova do permanentnih programa koji obuhvaćaju najrazličitije kulturne i umjetničke programe.

4.2.3 Uloga infrastrukture u kulturnom djelovanju

Pristup kulturnom životu moguće je povećati i osiguravanjem pristupa mladima različitim oblicima prostornih resursa i infrastrukturi za okupljanje mladih oko kulturnih aktivnosti i događanja, njihovo kreativno izražavanje i provođenje slobodnog vremena, prijenos znanja, stjecanje novih vještina iz različitih kulturnih i umjetničkih područja itd. navodi se u Nacionalnom programu za mlade za razdoblje od 2014. do 2017. godine. Nedostatak adekvatnih prostornih resursa prepoznat je kao jedan od ključnih problema djelovanja mladih u području kulture, čime je dugoročno otežano njihovo djelovanje. Osiguravanjem prostora za kulturno djelovanje mladih i za mlade podiže se javna vidljivost i smanjuje marginaliziranost mladih u društvu. Činjenica da se djelovanje mladih veže uz određene javne prostore povećava mogućnost da mladi koji djeluju u kulturi i kultura za mlade zauzmu zasluženu poziciju u društvu. Stoga investiranje u kulturnu infrastrukturu, kako postojeću (poput klubova, centara itd.) tako i novu (primarno kroz prenamjenu postojećih napuštenih i devastiranih prostora, posebice pojedinih vojnih i industrijskih objekata, u vlasništvu države, ili neiskorištenih prostora javnih institucija, otvaranje postojećih kulturnih institucija prema kulturi mladih i za mlade), treba biti jedan od prioriteta povećanja pristupa mladima kulturi, kako je sadržano u mjeri broj 4, „Osiguravanje stabilnosti i razvoja prostornih resursa za provedbu programa i aktivnosti kulture mladih i za mlade. („Nacionalni program za mlade za razdoblje od 2014. do 2017. godine“).

5. KLUBOVI MLADIH

Slobodno vrijeme je ono u kojemu pojedinac iz odabranog, organiziranog, kulturno - odgojno i pedagoški vrijednog usmjeravanja može zadovoljiti svoje unutarnje potrebe, interese, želje i afinitete. Ono ima funkciju odmaranja, razonode, shvaćanje svoje okoline, stvaralačkog izražavanja, afirmacije i potpunijeg razvoja ličnosti. „Često mladi, preopterećeni školskim ili studentskim obvezama, slobodno vrijeme koriste za bijeg od obveza svakodnevice, kao bijeg od sebe, a ne kao način izgradnje vlastite osobe.“ (Nazor, 2002, 60). Korištenje slobodnog vremena na društveno koristan način svakako doprinosi i stvaranju materijalnih snaga, povećanju stupnja proizvodnje, inoviranju te standardu življenja (Mlinarević i Brust Nemet, 2012). Mladima je teže projicirati ostvarivanje dugoročnih planova, no oblikovanje i osmišljavanje dugoročnih ciljeva kroz više kratkoročnih aktivnosti, zainteresirat će mlade, željne brzih promjena i rezultata.

Istraživanjem kulture slobodnog vremena srednjoškolaca, Mlinarević (2007, 64) navodi kako „srednjoškolci traže otvaranje dobrotvornih ustanova, gdje bi mladi radili kao volonteri i naučili neke vještine potrebne u ovome brzom ritmu življenja.“. Mladi ljudi koji su željni proaktivno utrošiti svoje slobodno vrijeme prepoznaju kako je moguće svoje slobodno vrijeme iskoristiti kako za zabavu tako i za razvijanje ličnosti i stjecanju novoga znanja. Iz toga proizlazi potreba za novim objektima u svrhu kulturno, znanstveno, sportsko, tehničko i zabavno-rekreativno aktiviranja mladih (Vukasović, 2000). Naravno, bez stručno osposobljene osobe, voditelja djelatnosti i potpore odgojnih ustanova, izvanškolskih čimbenika i roditelja, vrlo je jednostavno za primjetiti kako uz osigurane smjernice i potpore iz strategije Nacionalnog programa za mlade, dolazi do problema kada je potrebno uhodati suradničku praksu.

Praktično osmišljavanje slobodnog vremena potiče se kroz osnivanje centara za slobodno vrijeme, društvenih klubova, prostora za kulturno-zabavne sadržaje i slična mjesta okupljanja kako za mlade tako i starije generacije (Previšić, 2000). Potrebe za pravilan rad slobodnih aktivnosti u okviru ustanova koje ih organiziraju, nameće se važna potreba za kvalitetnim ljudskim kadrom. Na primjeru udruga za mladih ili klubova, uloga voditelja u osnivanju, planiranju, organiziranju i izvođenju nekih akcija će biti u fokusu zbog njegove stručnosti, ali isto će tako svaki dobar voditelj prenijeti svoje iskustvo i znanje među korisnike ustanove, te po potrebi uključiti ih u poslove organiziranja i vođenja, na čemu mladi zasnivaju svoj interes u ostvarivanju konkretnih rezultata svojeg slobodnog vremena (Rosić, 2005). Takav pristup suradnje i otvorenosti prema planiranju aktivnosti mora poslužiti kao primjer obrazovnim institucijama kako se odnositi prema neprofitnim organizatorima slobodnoga vremena mladih, te tako potaknuti kreiranje programa praćenja i

stimuliranja mladih. Potrebno je „...poticati osnivanje multifunkcionalnih centara za mlade u makroregionalnim centrima i klubova za mlade u lokalnim sredinama, potaknuti gradnju i uređenje rekreacijskih centara za mlade i poduprijeti razvoj amaterskog sporta i sportske rekreacije te nastaviti podupirati kulturne projekte i institucije mladih koje su se afirmirale u zemlji i inozemstvu.“ (Ilišin, 2006, 302). Projekti koji su započeti na inicijativu mladih i od njih samih, te su prepoznati izvan njihove sredine ili pak granica države, potrebno je što prije uvažiti od sredine iz koje su došle i to na način da ih institucije podupru i ukažu daljni interes u razvoju. Time se ostvaruje zajedništvo lokalne zajednice prema uspjehu i ponos onih koji ostvaruju projekt i njihovih sugrađana.

„Ako želimo u pozitivnom pravcu restrukturirati korištenje slobodnog vremena mladih, potrebni su adekvatni preduvjeti, osiguranje mreže ustanova za sve vrste aktivnosti slobodnog vremena koje mladima pružaju prikladne prostore, kompetentne voditelje i sredstva za niz suvremenih, stvaralačkih aktivnosti i društveni život.“ (Mlinarević, 2007, 93).

5.1. Djelovanje klubova i organizacija mladih u Osijeku

Osijek ima dugu tradiciju njegovanja kulturne scene, bila ona kroz kulturno-umjetnička društva, muzeje, galerije, knjižnice, kazališnu, filmsku i glazbenu scenu te mnoga druga udruženja i djelovanja pojedinaca, udruga i kulturnih manifestacija. Prema Strategiji kulturnog razvitka grada Osijeka 2014.–2020., misija grada je razvijanje i provedba kulturne politike poticanja umjetnosti, kreativnosti, inovativnosti, umjetničkog obrazovanja i osiguranja uvjeta za razvoj kreativnih industrija i javne komunikacije. Zadaća je urediti i usustaviti kulturnu baštinu te joj osigurati održivu namjenu. Grad Osijek poticat će umrežavanje i razvoj suradničkih kulturnih odnosa između različitih društvenih i kulturnih sudionika kako bi kultura postala značajna razvojna snaga Osijeka. „Strategija kulturnog razvitka grada Osijeka 2014. - 2020.“

Kandidatura za Europsku prijestolnicu kulture 2020. godine, doprinos je razvitku kulture u gradu i ukazuje na potrebu donošenja Strategije kulturnog razvitka grada Osijeka 2014.– 2020. Time se razvojna politika lokalne vlasti sjedinjuje s Nacionalnim programom (2014.) za mlade na području kulture, gospodarskih, obrazovnih i ostalih činitelja napretka lokalne zajednice. „Prema tome, kao što je nacionalnom i županijskom politikom za mlade i predviđeno, zajednica treba mobilizirati sve svoje resurse u svrhu ostvarivanja uvjeta u kojima će se mladi zdravo i pozitivno razvijati i ostvarivati svoje potencijale zahvaljujući podršci okruženja u kojem se nalaze i svakodnevno obitavaju.“ (Bouillet, 2006, 58).

„Lokalna i šira društvena zajednica odgovorna je za stvaranje povoljnih materijalno-prostornih i kadrovskih uvjeta i neposredne pomoći mladima za oblikovanje i kvalitetno strukturiranje slobodnog vremena.“ (Mlinarević 2004, 253). Mladi svoje slobodno vrijeme oblikuju prema vlastitim interesima i željama, njihovo slobodno vrijeme čvrsto je povezano s brzim i mjenjajućim trendovima današnjice. Komunikacija mladih i struktura odgovornih za njihovo kvalitetno organizirano slobodno vrijeme mora sadržavati posredničku platformu, mosta između ideja i aspiracija korisnika i stručnih provoditelja tih aktivnosti. Mladima su potrebni multifunkcionalni prostori poput inkubatora ideja ili *hub-a*, prema engleskoj riječi koja označava mjesto sjecišta ideja, stvaranja i posredovanja aktivnosti; klub mladih. Neki od primjera koji su djelovali ili još djeluju u Osijeku, daju spoj onoga što je mladima i njihovoj zajednici bitno kao dijelom kulturnog središta regije.

5.1.1 Radnički dom - Mini Teatar

Radnički dom bio je sjecište međugeneracijskog kulturnog djelovanja mladih. Lokalnim nazivom zvan *Radnjak*, sagrađen za vrijeme Drugog svjetskog rata, impozantna građevina služila je kao javno okupljalište građana za kulturne sadržaje i različite oblike rekreativnog sadržaja. Radnički dom smatra se kolijevkom osječke glazbene rock scene gdje su svoje karijere otpočeli Krunoslav Kićo Slabinac i Adolf Dado Topić. Okupljeni u domu, mladi su se koristili dijelom prostora u kojem su se odvijali koncerti i probe glazbenih sastava, popularno zvan *Mini Teatar*. Iz toga prostora su proizašli mnogi glazbeni sastavi, koji su također u njemu imali i svoje prve nastupe pred širom domaćom publikom; prostor je ujedno postao glavnom glazbenom scenom alternativne publike u regiji koja je okupljala mlade različitih interesa, ali sklone ostvarenju zajedničkog stvaralaštva kroz glazbu i kulturu. „Glazbene scene oslobađaju od odgovornosti, pružaju uživanje u trenutku, omogućavaju ponašanje za koje nije potrebna isprika. Važno je samo stvoriti osjećaj razumijevanja, pripadanja „svom“ vremenu, osjećaj urbanog zajedništva i sudjelovanja i zajedničkim ritualima.“ (Rosić 2005, 123).

Nakon rušenja Radničkog doma, ime, duh i scena Mini Teatra nije u potpunosti nestala, već je nastavila živjeti kroz mlade i umjetnike koji su bili dijelom tadašnje scene. U nekim segmentima, to je označavalo kraj djelovanja mladih u prostoru kao takvome, drugi su se prilagodili novim rješenjima i pronalasku prostora za djelovanje u sklopu susjednog studentskog centra, no u mladima je akt rušenja izazvao bunt. Stoga se i nakon rušenja, na prostoru nekadašnjeg doma organizirale različite manifestacije poput koncerata na otvorenom te filmskih večeri pod otvorenim nebom.

Govorilo se kako *Radnjak* nije nestao, već se sada ide u „*Rupu*“. Popularan naziv dobiven je zbog okupljanja u prostoru koji je ostao nakon rušenja doma te se doimao poput rupe ili ulegnuća u zemlji.

Trideset i pet godina nakon rušenja doma, pojedinci s tadašnje scene se okupljaju i osnivaju Klub Mini Teatar. Rad kluba je započeo 2006. godine na adresi Vrbaska 1c u nekadašnjem prostoru za skladištenje robe. Klub je djelovao kao okupljalište ljubitelja alternativne glazbe različite životne dobi iz Osijeku i okolice. Cilj kluba kao i prijašnje scene u Radničkom domu, bio je omogućiti mladima prostor za stvaralaštvo kroz glazbenu afirmaciju. Mladim i neafirmiranim glazbenim sastavima omogućio se prostor za njihovo djelovanje uz tehničku opremu što neizbježno dovelo i do reaktivacije glazbene scene s mogućnostima organiziranja koncerata. Time je klub otpočeo s organiziranjem i dovođenjem mnogih glazbenih sastava kako iz Hrvatske i susjedstva tako i iz šireg inozemstva. U suradnji s različitim agencijama i promotorima eventova i koncerata, a poglavito s udrugom Migrena koja je djelovala na područja Slavonije, organiziraju se sve češći koncerti s inozemnim gostima čime klub konkurira kao središte alternativne glazbene scene istočno od Zagreba i u široj regiji. Prostor kluba podmirivao potrebe svojih posjetitelja, čiji je broj znao rasti i preko stotinu na koncertima. Samo članstvo kluba brojalo je preko stotinu članova kako iz Osijeka tako i šire.

Prostor kluba nakon 2008. godine privremeno se zatvara zbog imovinsko pravnih odnosa, te se nakon godinu dana uz potporu grada, otvara u prostorima unutar zidina Tvrđe gdje nastavlja provoditi glazbene programe i širiti suradnju. Jedan od većih projekata koji je ostvaren bio je događaj pod nazivom „Povijest osječkog rocka“ u suradnji s klubom, entuzijastima s prijašnje scene iz Radnjaka i pod pokroviteljstvom grada Osijeka i Hrvatskog radija je uspješno realiziran. Predstavljen kao kulturni akt obilježavanja glazbene scene i njihovih sudionika i vremena popularnog *Radnjaka*, spojio je generacije, te se na ostvarenje događaja gleda kao uspješnicom okupljanja svih generacija koje su pridonijele osječkoj rock glazbenoj sceni. Nakon mnogobrojnih koncerata, radionica, aktivnih uključivanja svojih korisnika u sudjelovanje i organizaciju kluba i četiri godine djelovanja u novim prostorima, klub prestaje sa svojim radom te se prostor kluba vraća gradu Osijeku.

5.1.2 Centar za neformalnu edukaciju mladih - Kreatori ne Konzumatori

Centar za neformalnu edukaciju mladih – CnC (Creators not Consumers), djelovao je kao klub mladih od 2003. godine na adresi Josipa Jurja Strossmayera 68, u Osijeku. Svoj rad su usmjerili prema stvaranju mogućnosti mladim osobama da odaberu svoj put u životu, informirajući i educirajući ih o njihovim pravima i odgovornostima, te mogućnostima koje mogu izabrati. Ciljana

skupina su bili mlade osobe u dobi od 15 do 29 godina, učenici, studenti i nezaposlene osobe s viškom slobodnog vremena.

Organiziran je niz radionica plesnog, kreativnog, glazbenog i edukativnog karaktera poput radionica o negativnim utjecajima zlouporabe opojnih droga i alkohola, osobnom razvoj, komunikaciji, ljudskim pravima, volonterizmu i doprinosu zajednici, informiranosti i obrazovanju. „Slobodno vrijeme je značajno u prvom redu zbog mogućnosti drugačijeg rada i stvaralaštva, kao nastavljanje čovjekove produktivnosti u najrazličitijim varijantama, koje omogućava optimalni razvoj u granicama društvenih okolnosti.“ (Rosić, 2005, 125).

Od 2004. godine intenzivno rade na promicanju EU YOUTH Programa (dijelom Youth in Action Programa) u sklopu EVS - Europskog volonterskog servisa, koji omogućava mladima gostovanja, druženja i edukacije u drugim zemljama. Glavna svrha ovog programa bila je omogućiti mladim osobama, koji si nisu mogli priuštiti mogućnost posjeta drugoj zemlji, upoznavanje drugih kultura i običaja, učenje i stjecanje novih vještina, te prezentiranje svoje zemlje i kulture. („Youth in Action Program“). Klub je djelovao i kao domaćin za mnogobrojne strane studente i mlade koji su dolazili volontirati i djelovati kroz klub mladih.

Glavni prostor kluba činio je dnevni boravak koji je sadržavao razne zabavne aktivnosti: biljar, stolni nogomet, brojne društvene igre poput DnD, Monopoly i druge. Održavale su se craft radionice koje su uključivale izrade maski, Poi i drugih kreativnih sadržaja, te su se prostoru nalazila i računala koja su bila na raspolaganju svim korisnicima kluba. U sklopu dnevnog boravka nalazio se i dio s šankom gdje su se mogla kupiti bezalkoholna pića po povoljnim cijenama. Dio prostora kluba bio je namijenjen za organiziranje koncerata mladih neafirmiranih bendova i kao prostor za probe bendova iz lokalne zajednice. Uz simboličnu članarinu od pet kuna mjesečno, članovi su mogli neograničeno boraviti u klubu, družiti se i igrati, sudjelovati ili organizirati razne aktivnosti. Prostor se izdavao i za potrebe drugih udruga i njihovih aktivnosti s kojima se stvarala suradnja poput udruge Breza, udruge Pobjeda za potrebe akcije Posh Store – malog sajma rabljenih stvari radi prikupljanje sredstava za pomoć azilu. Klub svoja vrata zatvara 2012. godine nakon ne punih deset godina djelovanja, te unutar prostora kluba danas djeluje humanitarna udruga Rijeka Ljubavi.

5.1.3 PRONI - Centar za socijalno podučavanje

PRONI Centar je započeo sa svojim radom 1997. godine kao pilot projekt na inicijativu Švedskog sveučilišta u Jönköpingu. U projekt je bilo uključeno deset studenata iz Vukovara i deset studenata iz Osijeka. Osnovni ciljevi pilot projekta bili su pomirenje mladih ljudi u sklopu

reintegracije hrvatskog Podunavlja te osposobljavanje studenata za voditelje rada s mladima. Nakon uspješno završenog pilot projekta polaznici su dobili potvrdu Sveučilišta u Jönköpingu, priznatu u zemljama Europske Unije. Zbog velikog interesa za ovaj način obrazovanja po zapadnim uzorima, PRONI je proširio svoje aktivnosti na Osječko-baranjsku i Vukovarsko-srijemsku županiju uključujući po 50 studenata iz obje županije.

Službeno kao udruga sa sjedištem u Osijeku, PRONI je registriran 1998. godine. ~~Kroz~~ U narednim godinama djelovanja nastavili su s neformalnim obrazovanjem mladih, a od 1999. godine započeli su i s osnivanjem klubova za mlade u Slavoniji i Baranji, a poslije i u zapadnom dijelu Hrvatske. PRONI Centar radi s mladim ljudima, organizacijama civilnog društva i vladajućim strukturama koristeći cjeloviti razvojni pristup na područjima obrazovanja, rada s mladima i razvoja politika.

Godinama organiziraju dvogodišnji sveučilišni tečaj za one koji žele postati voditelji grupa mladih i različitih projekata, te na taj način žele aktivno, stručno i organizirano pomagati mladima u svojoj sredini. U prošlosti su radili na stvaranju mreže klubova mladih koji čine dio baze u kreiranju nacionalne platforme za mlade. Klubovi su se u međuvremenu osamostalili, a oni im i dalje pokušavaju pomoći na sve moguće načine kako bi u budućnosti postali snažne udruge za mlade koji će okupiti još više mladih u sredinama u kojima djeluju.

Cilj im je poduprijeti osobni razvoj mladog čovjeka osnažujući njegove individualne potencijale u prevladavanju poteškoća kroz provedbu slobodnog izbora u mladima. „Slobodno vrijeme odlikuje težnja slobodnog izbora aktivnosti u odnosu na potrebe sudionika, njihovih interesa i mogućnosti.“ (Mlinarević i Brust Nemet, 2012, 15). Osobni razvoj vide kao temeljni alat mladog čovjeka da se samouvjerenost suoči s izazovima prouzrokovanim teškom situacijom i uvjetima, te da preuzme odgovornost za svoj život i razvoj društva kojeg je dio. („PRONI Centar za socijalno podučavanje“)

Primjer provedenih projekata PRONI centra:

„ABECEDA Informiranja mladih PRONI centra“ („PRONI Centar za socijalno podučavanje“)

Nositelj projekta „ABECEDA Informiranja mladih PRONI centra“ je sami PRONI Centar za socijalno podučavanje s partnerima; Agencija lokalne demokracije, lokalni Info-centar za mlade *INFO FORA* u Tenji te Savjetodavnim odborom Regionalnog info-centra za mlade Osijek.

Projekt ima za cilj podići razinu kvalitete života mladih na području grada Osijeka, kroz definiranje modela informiranja mladih, u strukturiranom dijalogu između mladih (koji su krajnji korisnici) i donositelja odluka s područja Grada (koji su glavni pružatelji relevantnih informacija).

"Alat u ruke!" („PRONI Centar za socijalno podučavanje“)

Nositelj projekta je PRONI Centar za socijalno podučavanje s partnerima iz organizacije mladih iz Poljske, Turske, Moldavije, Ukrajine i Hrvatske.

Za cilj im je promovirati aktivno građanstvo kod mladih ljudi, posebice osnažujući postojeće i razvijajući nove vještine u području rada s mladima, koristeći trening metodologiju i kombinirajući interkulturalne aktivnosti koje omogućavaju razmjenu iskustava i dobre prakse među onima koji su uključeni u rad s mladima u zajednici.

„INFO KARAVANA“ („PRONI Centar za socijalno podučavanje“)

Nositelj projekta je PRONI Centar za socijalno podučavanje s partnerima: Hrvatski zavod za zapošljavanje / Centar za informiranje i savjetovanje o karijeri (CISOK) Osijek.

Cilj projekta je omogućiti učenicima završnih razreda osnovnih škola u manjim sredinama Osječko-baranjske županije lakši i njima prilagođen pristup informacijama. Ovakav pristup i način informiranja pridonijeti će lakšem odabiru srednjoškolskog obrazovanja i snalaženju u novoj sredini u kojoj će se učenici naći u nastavku svog formalnog obrazovanja

Primjeri projekta koje trenutno provodi PRONI centar:

„Uspostavi kontakt – poveži se!“

Nositelj projekta je PRONI Centar za socijalno podučavanje sa sljedećim partnerima; Circolo Arcci Nuova Associazione-Circolo Territoriale di Chieti (Italija), Zdravo da ste - Hi Neighbour (Bosna i Hercegovina), Association for volunteerism – Volonterski centar Skopje (Makedonija), All-Ukrainian Association for Youth Cooperation “Alternative-V” (Ukrajina), Unternehmersgesellschaft haftungsbeschränkt Roter Baum Berlin (Njemačka), Centar za omladinski rad (Srbija), GSM Genclik servisleri merkezi derneği (Turska), Međunarodno udruženje “Interaktivne otvorene škole” (Bosna i Hercegovina), Asociatia Obsteasca Central Pro Comunitate (Moldavija) i Javni zavod za turizam, sport, mladinske in socialne programe SPOTUR Slovenj Gradec (Slovenija).

Cilj je potaknuti međusobno povezivanje, umrežavanje i propitivanje mogućnosti za zajedničke partnerske projekte u području rada s mladima, udruga mladih i za mlade iz programskih i partnerskih zemalja.

“Pokretne slike umjetnosti i kulture” („PRONI Centar za socijalno podučavanje“)

Nositelj projekta je PRONI Centar za socijalno podučavanje s partnerima iz Kulturno-umjetničkog društva „Jozsef Attila“ iz Zmajevca i Udruge za medijsko i multimedijalno kreativno tehničko, umjetničko i autorsko izražavanje “Hedgehog Perfections” iz Osijek.

Cilj projekta je osvijestiti i razviti kulturni potencijal mladih u nepovoljnom položaju u Osječko-baranjskoj i Vukovarsko-srijemskoj županiji, potaknuti njihovu bolju integraciju, ublažiti izoliranost i prevenirati antisocijalna ponašanja.

„OSA – Obrazovanjem do Samoinicijative“ („PRONI Centar za socijalno podučavanje“)

Nositelj projekta je Ekonomski fakultet u Osijeku s partnerima; Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, PRONI Centrom za socijalno podučavanje, Centarom za poduzetništvo.

Cilj projekta je doprinijeti učinkovitoj provedbi Strategije razvoja ljudskih potencijala Osječko-baranjske županije 2015. – 2020. integracijom skupina u nepovoljnom položaju u društvu i tržište rada, umrežavanjem dionika iz javnog, privatnog, obrazovnog i znanstvenoistraživačkog sektora te razvojem i uspostavljanjem inovativnih oblika razvoja ljudskih potencijala.

5.1.4 Regionalni info-centar za mlade Osijek

Projekt „Regionalni info-centar za mlade Osijek“ provodi PRONI Centar za socijalno podučavanje od 2007. godine. Kao primjer uspješnog projekta PRONI-a u njegovom kontinuitetu rada te praktične primjenjivosti metoda rada s mladima kroz stručne voditelje i volontere centra, ogleda se kao primjer diferencije u radu s mladima.

Djeluje kao regionalni info-centar za mlade Osijek usmjeren općem informiranju mladih u dobi između 15 i 30 godina i prilagođava se svim njihovim pitanjima i potrebama. Prilagođen je onima koji nemaju mogućnosti za istraživanje informacija, kao i onima kojima su postojeće mogućnosti nedovoljne. „Istraživanja su već pokazala da mlade karakterizira nedovoljna integracija u ukupan društveni život i njihov općenito nepovoljniji društveni položaj u usporedbi sa starijima.“ (Ilišin 2006, 11). Info-centar pruža mladima raznovrsne informacije na jednom mjestu, kao i mogućnost stjecanja vještina u pronalaženju istih. Informacije koje nude čine pregled lokalnih

dogadjanja organizirane od strane udruga ili proizašlih iz projekata za mlade. Kroz medijske platforme poput njihove web stranice i društvene mreže Facebook, Info centar pruža pregled svojih informacija u segmentima obrazovanje, zapošljavanja, socijalna tematika, zdravlje, aktivizma, mobilnosti mladih i natječaja. Uz informativni pristup, centar djeluje i kao posrednikom za različite projekte mladih uključujući EVS – Europsku volontersku službu kroz čije projekte mladi aktivno sudjeluju u razmjeni kulture, znanja i vještina s drugim mladim aktivistima i volonterima iz Europe. U suradnji s ERASMUS programom razmjene studenata, volonteri Info centra ugošćuju strane studente i svoje slobodno vrijeme posvećuju njima kako bi im olakšali njihovo vrijeme boravka u gradu, time i ojačali svoje jezične, društvene i organizacijske sposobnosti. Korisnici Info centra mogu postati kreatori programa i aktivnosti uz potporu centra i njihovih partnera, kao što su klubovi mladih.

Područje djelovanja Regionalnog info centra je grad Osijek, gdje se nalazi i sjedište centra, te županije: Osječko-baranjska, Vukovarsko-srijemska, Brodsko-posavska, Požeško-slavonska i Virovitičko-podavska. „Važan je zadatak društvene zajednice da u svaki dio svog odgojnog-obrazovnog sistema uvede odgoj u slobodno vrijeme.“ (Rosić, 2005, 87).

Područja informiranja mladih u skladu su s Nacionalnim programom za mlade od 2014. – 2017. (god.) koje je podijeljeno na sedam glavnih područja djelovanja :

- obrazovanje, profesionalno osposobljavanje i usavršavanje u kontekstu cjeloživotnog učenja
- zapošljavanje i poduzetništvo
- socijalna zaštita i uključivanje
- zdravlje i zdravstvena zaštita
- aktivno sudjelovanje mladih u društvu
- kultura i mladi
- mladi u europskom i globalnom okruženju („Regionalni info-centar za mlade Osijek“, 2018).

6. PROMICANJE KULTURNOG DJELOVANJA MLADIH NA PRIMJERU KLUBA MLADIH MAGLA

Ideja o osnivanju kluba mladih Magla proizlazi iz želje nekolicine mladih iz Osijeka za adekvatnim prostorom u kojemu bi se održavale glazbene probe i neformalna druženja mladih. U kratkom vremenskom razmaku, klub Mini Teatar zatvorio je svoja vrata na neodređeno, no pokazalo se da želja i volja mladih za nastavkom djelovanja kulturnog stvaralaštva mladih u Osijeku dobiva formu u novom obliku organizacije kluba mladih. Prvi pokušaji u pregovorima s tadašnjom gradskom upravom o dodjeli gradskih prostora; atomsko sklonište u gradskoj četvrti Retfala ili prostora bivših mjesnih zajednice na području gradske četvrti Novi Grad, nisu realizirani. „Štoviše, pokušaji samoorganiziranja mladih nakon početnog entuzijazma uglavnom propadaju zbog nedostatka financijskih sredstava, prostora za okupljanje i općenitog nepovjerenja lokalne zajednice.“ (Ilišin, 2005, 302). Nakon navedenoga, uslijedile su promjene i krize vlasti u gradu Osijeku, stoga važnost projekta nije prepoznata.

U međuvremenu, ideja za djelovanjem na području glazbene kulture provodi se stvaranjem organizacije Festcamper. Cilj organizacije bio je uključiti mlade kroz volonterizam u svijet medijskog pokrivanja i izvještavanja s glazbenih događaja poput koncerata i festivala, te preko recenzija glazbenih albuma i intervjua s članovima glazbenih sastava. Aktivnosti Festcampera započinju 2013. godine aktiviranjem webstranice kao polazišne točke djelovanja. U narednom periodu djelovanje, organizacija se širi na društvene mreže, time uspješnije dopire do mladih koji se aktivno uključuju u volonterske aktivnosti koje im nudi Festcamper. Uz stalni broj mladih zainteresiranih u projekt volontiranja u Festcamperu, najviše ih je iz Osijeka i Hrvatske. Uključeni su i volonteri iz stranih zemalja poput Makedonije, Danske, Norveške i Južnoafričke Republike. Volonterskim radom koje obuhvaća pisanje izvještaja, fotografiranje i intervjuiranje, mladima je na raspolaganju mogućnost stjecanja iskustva i organizacijskih vještina koja inače ne bi mogli ostvariti igdje drugdje kroz svoj volonterski doprinos. Odlaskom na koncerte i glazbene festivale u Europi stječu nezaobilazna iskustva koja imaju svoja uporišta u budućim poslovnim prilikama. Odgovornost koju mladi preuzimaju na izvršavanju svojeg volonterskog rada, uvelike im pomaže kao radna odgovornost koji je potrebno steći za buduće radne odnose. Ostvarenjem medijskih partnerstava s festivalima iz Češke, Njemačke, Belgije, Mađarske, Slovenije i sa stranim i domaćim promotorskim agencijama, stvorena je konceptualizacija paradigme „mladi za mlade“. Uspješnom komunikacijom s domaćim i internacionalnim glazbenim sastavima i njihovom promocijom, mladi aktivno sudjeluju u suradničtvu i stječu nova iskustva. Započinje se ozbiljnijom međusobnom promidžbom i razmjenom

iskustva, ideja, savjeta i promotivnih materijala (nosača zvukova i dr.), što je naposljetku dovelo do organizacije koncerata u Osijeku i Hrvatskoj u sklopu aktivnosti mladih Festcamper-a.

Nakon osam godina od prvih aktivnosti inicijative budućeg kluba mladih Magla, od 2016. Godine, uvjeti u gradu Osijeku ukazuju kako potreba za klubom mladih ne slabi, te su slijedom gašenja klubova mladih poput CnC-a i Mini Teatara u Osijeku, mladi ostali bez kvalitetnog sadržaja i prostora za djelovanje i neformalno druženje. „Srednjoškolci traže otvaranje dobrotvornih ustanova, gdje bi mladi radili kao volonteri i naučili neke vještine potrebne u ovome brzom ritmu življenja.“ (Mlinarević 2007, 64).

Iste godine, projekt kluba mladih Magla pokreće se s novom generacijom mladih i manjim brojem mladih iz generacije koja je bila uključena na početku stvaranja ideje 2008. godine; unatoč nepovoljnim ekonomskim uvjetima, oni odlučuju ostati u svome gradu. Prijavom i prijedlogom gradskom poglavarstvu i kandidacijskom odboru za EPK, idejni projekt *Klub Mladih Magla* ostvaruje svoj doprinos u kadidaturi grada Osijeka za Europsku prijestolnicu kulture 2020. godine, time što je kao projekt dobio odobrenje uprave grada za buduće djelovanje na kulturnoj sceni grada.

6.1. Povijest djelovanja kluba

Projekt je dobio na važnosti lokalnih vlasti, te je na redu je bilo ostvarenje njegovih temeljnih ciljeva koji uključuju adekvatan prostor za mlade, mogućnost razvijanja na području glazbene kulture i socijalizaciju mladih kroz druženja i djelovanja u zajednici. Klub mladih Magla uz svoje neformalno djelovanje, trenutno sve svoje aktivnost i projekte odvija u sklopu organizacije Festcamper. Odlukom inicijatora ideje i sudionika iz organizacije Festcamper, započinje aktivno tražanje prostora za kreiranje zajedničkih aktivnosti. Nakon istraživanja, ostvarena je suradnja s šahovski klub Randevu iz Osijeka koji je iskazao interes za planove i programe Festcamper organizacije, te su time otpočele prve aktivnosti u sklopu novoga prostora putem glazbenih promocija. Suradnjom s glazbeno-promotorskim agencijama u Hrvatskoj i inozemstvu poput MH Concerts (Slovenije), Twilight Promotion (Hrvatska), SILVERDUST GmbH (Njemačka) i mnogim drugima, ostvareni su uvjeti za promociju glazbenih događaja, organiziranjem koncerata i promocija u Osijeku.

S preko četrdeset odrađenih događanja u roku od dvije godine, koja su uključivale koncerte stranih i domaćih glazbenih sastava, gostovanja glazbenika, promocije glazbenih festivala i koncerata; Festcamper se prometnuo u važnu i nezaobilaznu organizaciju s jedinstvenim pristupom u organizaciji ovakvih događaja u Hrvatskoj. Slične aktivnosti bile su pokrenute u Splitu u suradnji s

klubom EKS koje su uključivale sedam događaja, te jednim događajem u Sarajevu organiziranim u suradnji s lokalnim alternativnim klubom, no bez daljnjeg kontinuiteta. Uspješna i kontinuirana suradnja u 2017. i 2018. godini ostvarena je između Moto Kluba Osijek i Festcamper organizacije, na području promidžbe i suradnje na programu Moto susreta u Osijeku i društvenih aktivnosti popraćenih s koncertima inozemnih izvođača u trenutnim prostorima kluba u sklopu šahovskog kluba Randevu.

Osim glazbeno-promotorskog programa u sklopu Festcampera, u prostorima šahovskog kluba Randevu ostvareni su uvjeti za nabavu glazbene opreme i instrumenata koja se temelji na donacijama od strane korisnika i posjetitelja kluba. Ustupljeni prostor za probe neafirmiranim glazbenim sastavima kolokvijalno je nazvan DANĐN od engleske riječi *dungeon* koja u prijevodu znači *tamnica*, jer se sam prostor nalazi u podrumu kluba. Navedenim, otpočinju prvi koraci prema osiguravanju prostora za djelovanje kluba mladih Magla i aktivnog glazbenog programa.

Sudjelovanju u klubu ne prisustvuju samo mladi, već i starija generacija među kojima su i oni koji su nekada zalazili i bili dio glazbene scene *Radnjaka*. Tako su ostvareni i dodatni aspekti sudjelovanja svih generacija koje svoje slobodno vrijeme mogu iskoristi na produktivnu razonodu i oživljavanje prošlosti, poglavito za starije generacije. Tako su uz probe glazbenih sastava, održani i koncerti raznih lokalnih grupa, ne samo pod organizacijom Festcamper-a već i samoinicijativno od posjetitelja kluba. Svoj nastup imale su grupe iz Kalifornije (SAD), Libanona, Finske, Češke, Mađarske, Njemačke, Italije i Hrvatske, uključujući iz Osijeka i njegove okolice. Uz glazbene aktivnosti u prostorima kluba povremeno se organiziraju filmske večeri i društvene igre poput *DnD*.

6.2. Idejno prostorno rješenje za djelovanja kluba

Trenutno djelovanje u prostorima šahovskog kluba ima svoje pozitivne strane, ali i ograničenja...., Najveći problem za djelovanje udruga mladih predstavlja dostupnost adekvatnih prostora, kao i nedostatak kontinuirane financijske potpore, što dovodi do nedovoljne javne prisutnosti i aktivnosti; zatim neuređeni odnosi s nadležnim tijelima, ne prepoznavanje dobrovoljnog i dobronamjernog angažmana; nepostojanje komunikacijskih kanala, nepoznavanje formalnih procedura, ne postojanje kriterija za ostvarivanje potpore ili volje za suradnjom; ne postojanje tradicije osobnog angažmana pa mladi ljudi podliježu apatiji i ne prepoznaju mogućnosti za mijenjanje svog položaja; zatvorenost obrazovnih ustanova; dominacija pasivne i konzumentske kulture u medijima, javnim i oglasnim prostorima te u prostorima za kulturni i umjetnički rad.“ (Mendeš, 2006, 284). Primarni cilj kluba mladih Magla je formalno osnivanje i slijedom toga osiguravanje vlastitog prostora kako bi se mogle provoditi aktivnosti i projekti kluba.

Prostor koji bi zadovoljavao potrebe i mogućnosti u organiziranju i radu kluba uz cilj uzastopnog napretka, poboljšanja i širenja programa teži prema prostoru koji adekvatno zadovoljava potrebe multifunkcionalnosti korištenja prostorija kluba. Neadekvatni prostori ograničavaju širenje ideja i novih programa pa time onemogućavaju razvijanje novih ideja i diskursa. Često prostori znaju biti neiskorišteni do svojeg punog potencijala, stoga ostaju prazni i nedorečeni. Time dolazi i do problema oko ne ulaganja u prostor, jer bez suradnje i partnerskih odnosa s lokalnom upravom ili drugim udrugama i centrima, ne može se postići razvitak do potpunog potencijala određenog prostora, time i njegovih korisnika.

Idejno rješenje za klub mladih Magla nalazi se u revitalizaciji državnih prostora koji su zadržali svoju svrhu ali su zapušteni ili devastirani. Takav primjer jednog potencijalnog projekta u obliku javno-privatnog partnerstva nalazi se u revitalizaciji prostora u sklopu željezničkog stajališta Dravski Most. Stambeni prostor u sklopu stajališta, ostavljen je zapušten i propadanju. Nekada glavno stajalište za mnoge radnike iz obližnje tvornice OLT i onih koji su putovali u smjeru Baranje, trenutno je zapušteno, bez svoje glavne svrhe kao adekvatno natkrivenog stajališta i čekaonice za putnike. Rješenje kojemu treba pristupiti temelji se na iskorištenosti punog potencijala prostora u obostranu korist vlasnika i budućeg potencijalnog partnera. Vlasnik zemljišta, kuće i stajališta je Republika Hrvatska, pod upravom državne tvrtke Hrvatske Željeznice („Prijepis posjedovnog lista 21982“). Jedna od smjernica Nacionalnog programa za mlade 2014. - 2017. osiguravanje prostora za kulturno djelovanje mladih kroz investiciju u kulturnu infrastrukturu, primarno kroz prenamjenu postojećih napuštenih i devastiranih prostora, posebice pojedinih vojnih i industrijskih objekata u vlasništvu države ili neiskorištenih prostora javnih institucija, otvaranjem postojećih kulturnih institucija prema kulturi mladih i za mlade upravo na primjeru navedenog prostora ukazuje se na obostranu korist za ulaganjem u obnovu i djelomičnu prenamjenu prostora.

Projekt obuhvaća obnovu postojeće infrastrukture putem prijave za sufinanciranje projekta sredstvima iz Europskih fondova u suradnji s nadležnim tijelima u Hrvatskoj. Revitalizacija prostora uključuje stručnjake za obnovu pročelja i same građevine jer se radi o zgradi stajališta koja ima status zaštićenog kulturnog dobra. Cilj projekta je uključiti mlade koji će boraviti i koristiti prostore budućeg kluba, da svojim radom ostvare doprinos u kreiranju mjesta za svoje buduće slobodno vrijeme. Prenamjenom prostorija ostvaruje se multifunkcionalnost prostora čime se podmiruju potrebe kluba i željezničkog stajališta u svojoj prvotnoj funkciji. "Učenici navode i potrebu prostora za različite tečajeve i edukaciju, za zabavu, netcaffe, prostore za kulturu i popularizaciju mladih, igrališta i sportske terene." (Mlinarić, 2007, 64). Prostorom čija sadržajna dimenzija reflektira mogućnosti samoostvarenja mladih, poput pretvaranja prostora čekaonice u svrhu izložbenog

prostor, podrumskih prostorija za mlade glazbenike kojima je potreban prostor i oprema za vježbu, te ostale prostorije kao što su za sjedište kluba, za održavanje radionica, prezentacija i svih drugih aspekata djelovanja što se nalaze u statutu kluba. Potencijal zemljišta uz stajalište može biti predodređen za potrebe igrališta za djecu, jer se postojeće u neposrednoj blizini izmješta novim urbanističkim planom.

6.3. Ciljevi kluba

"Pojedinaac osobni razvoj u slobodnom vremenu može postići korištenjem kulturno-umjetničkih i informativno-obrazovnih sadržaja, sudjelovanjem u aktivnostima s takvim sadržajima te aktivnim sudjelovanjem u organizacijskim oblicima rekreacije." (Berc i Buljevac 2007, 28). Budućnost kluba nalazi se u izgradnji središta za provedbu ideja i želja mladih, nastajanjem *hub* prostora za one koji žele djelovati, te ih se kroz dijalog i razumijevanje usmjerava prema ostvarenju svojih neotkrivenih potencijala. Suradnjom s partnerskim udrugama i centrima za mlade, te akterima kulturne scene poput likovnih kolonija, dobrotvornih i volonterskih ustanova, ostvarili bi se bolji uvjeti za uključivanje mladih i njihovog slobodnog vremena u organizirane i produktivne aktivnosti. "Stvaralaštvo čovjeka se ne ograničava samo na proizvodnju već seže i u promjenu društvenih odnosa, u ponašanje ljudi; jednom riječju – ono obuhvaća sve mogućnosti čovjekova života." (Rosić 2005, 90).

Organiziranju volonterstva za mlade uključuje suradnju s drugim centrima za mlade i zajednicu u Hrvatskoj i inozemstvu. Pristup volonterskim aktivnostima omogućio bi se i kroz poveznice koje klub ostvaruje u suradnji s Festcamper organizacijom, time i mnogobrojnim glazbenim festivalima i agencijama. Suradnjom s organizacijom MH Holidays iz Slovenije, omogućili bi mladima da svoje slobodno vrijeme provedu volontirajući na proaktivnim mjestima kao što su glazbeni festivali gdje se mladima uz nova iskustva, razvija odgovornost i radne vještina kroz praksu rada „iz prve ruke“. „Upravo je dobrovoljni rad prilika za obrazovanje i integraciju u tržište rada i društvo općenito, pa se može reći da je volontiranje kao stvoreno kako bi pomoglo mladima u stjecanju iskustva." (Mendeš, 2006, 282). Kod aktivnosti slobodnog vremena najvažnije je njihovo pozitivno usmjerenje, a ono se može postići upravo pedagoški osmišljenim aktivnostima koje putem društvenog volonterizma i kulturno vrijednih sadržaja osiguravaju zadovoljavanje potreba mladih pritom imajući u vidu trend vremena u kojem se odvijaju. (Rosić, 2005).

Organiziranjem glazbenih i drugih manifestacija, te suradnjom s postojećima udrugama i centrima za mlade u gradu Osijeku poput, PLANtaža, Breza, Info-centar i dr., obogatit će se kvalitetni, kulturni, sadržajni program grada za mlade što je bitan socijalni čimbenik razvitka mladih.

Prema rezultatima istraživanja Mlinarević (2007) kojom je obuhvatila populaciju srednjoškolskih učenika u Slavoniji i Baranji, imamo uvid kako mladi zagovaraju više koncerata i kvalitetnijih sadržaja za mlade. Klub mladih Magla kao i ostali klubovi, centri za mlade i udruge, sadrži sličnu agendu po pitanju aktivnosti, organiziranju i poticanju mladih prema volonterizmu, no ono što ga ističe jest povezanost s glazbom koja mladima prije, sada i ubuduće ostaje jedan od glavnih epiloga u životu. "Kultura mladih danas je očitija upravo na glazbenim scenama." (Ivančić i Sabo 2012, 4).

Fokusom na poticanje i suradnju u segmentima organizacije, volonterizma i participiranja u okruženju glazbene industrije, mladima ostvarujemo mogućnost rada i sudjelovanja koji ih osobno interesira i stvara podlogu za pronalaskom mogućeg budućeg zanimanja u radnom okruženju. Naglasak je i na nastavak bliske suradnje s Festcamper organizacijom kao i na centre i klubove mladih u Europi, s kojima bi se ostvarili projekti na povezivanje i aktivnom sudjelovanju mladih u kvalitetno organiziranom slobodnom vremenu.

6.4. Projekti

Sudjelovanjem mladih u kulturnim i umjetničkim aktivnostima predstavlja jedan vrlo važan aspekt uključenosti u društvo. Ograničavanjem pristupa takvim aktivnosti rezultira nedostatak mladima u razvijanju društvenih veza, vještine, znanja i iskustva koja doprinose njihovom osobnom razvoju. Kroz projekte kluba mladih Magla koji su usmjeren na prevladavanje ograničenja mladim osobama na pristup kulturnim i umjetničkim sadržajima i aktivnostima potiče ih se na aktivno sudjelovanje u kulturnom životu zajednice.

U suradnji s Festcamper organizacijom, klub mladih Magla potiče mlade glazbenike na kolektivizaciju u smislu okrupnjivanja glazbene scene grada Osijeka, aktivnog doprinosa glazbenoj kulturi kroz ideje mladih i njihove realizacije te stvaranju brenda grada Osijeka kao grada bogate alternativne glazbene scene. U ostvarenju i sudjelovanju na projektima pozvane su sve organizacije civilnog društva od umjetničke organizacije, udruge iz području kulture i umjetnosti, ustanove u kulturi, te jedinice lokalne i regionalne samouprave.

6.4.1 Projekt „Mladi bendovi Europe“

Projekt „Mladi bendovi Europe“ polazi od problematike s kojom se mnogi mladi i neafirmirani glazbeni sastavi suočavaju, neovisno o svom geografskom položaju i kulturi. Ta problematika je vezana uz mogućnosti koje ti sastavi imaju kako bi doprijeli do svoje publike. Uz ubrzani razvoj internet tehnologije i društvenih mreža koje su postala glavnim alatom za samopromociju glazbene kulture, mladi i neafirmirani bendovi često se nalaze u ograničenim

prilikama za predstaviti se široj publici. Projektom „Mladi bendovi Europe“ naglasak je na otvaranje mogućnosti mladim i neafirmiranim bendovima na gostovanje i koncertni izričaj u Osijek i regiju. Povezivanjem s centrima i klubovima mladih diljem Europe koji bi bili zainteresirani uključiti se u ovaj projekt, ostvaruje se platforma za povezivanje i predstavljanje neafirmiranih bendova.

Glazbenicima se osiguravaju troškovi putovanja i smještajni kapaciteti u gradu Osijeku, te program koji uključuje upoznavanje s gostujućim glazbenicima, njihovom kulturom i glazbenom scenom te naposljetku i njihov koncert. Mladi glazbenici bi dijelili iskustva, poglede i ideje u otvorenoj i prijateljskoj atmosferi u sklopu kluba mladih Magla. Isto tako se odnosi i na lokalne bendove iz Osijeka, koji bi imali priliku u sklopu kluba mladih Magla predstaviti se u drugim gradovima kroz centre koji su uključeni u projekt. Suradnjom sa sličnim udruženjima mladih, poput Novosadskog omladinskog centra OPENS i svim zainteresiranim sudionicima, projektom „Mladi bendovi Europe“ stvorila bi se mogućnost glazbene turneje gostujućih bendova u gradovima koji su u sklopu navedenog projekta. Time bi se proširila mreža povezivanja mladih i neafirmiranih bendova iz cijele Europe s domaćim sastavima i publikom s područja Osijeka i šire.

6.4.2 Projekt „Report ME“

Projektom „Report ME“ uključeni su svi zainteresirani punoljetni državljani Republike Hrvatske, s naglaskom na mlade s afinitetom za medijsku struku. Studenti medijske kulture, neafirmirani i hobi fotografi, ljubitelji alternativne glazbe s željom za pisanjem izvještaja s koncerata, glazbenih festivala i intervjuima s glazbenicima; kroz projekt „Report ME“ ostvaruju mogućnost volonterske prakse i radnog iskustva u navedenom području. Projekt je baziran na platformi Festcamper organizacije koja nudi mogućnosti povezivanja s glazbenim festivalima i koncertnim agencijama diljem Europe. Projektom se obuhvaća financiranje troškova putovanja volontera, plan i program volontera, mogućnost uključivanja prijenosa uživo preko društvenih mreža i alata u sklopu Festcampera, te objava pisanog, foto ili video izvještaja online. Praktičnu primjenjivost projekta nadovezuje mogućnost povezivanja s projektom „Mladi bendovi Europe“ u kojem volonteri izvještavaju o lokalnim događanjima i gostujućim sastavima u Osijeku, te cjelokupnoj alternativnoj glazbenoj sceni.

6.4.3 Projekt „Iz prve ruke“

Projekt „Iz prve ruke“ omogućuje iskustvenu praksu u organiziranju glazbenih i promocijskih događanja. Povezan s organizacijom Festcamper, zainteresiranim sudionicima nudi stvaranje programa događanja kroz teoriju i praktični dio radionice. Teorijskim dijelom sudionike se upoznaje

što je sve potrebno za organizaciju događaja, na koji način uključiti i surađivati s drugima te kako primjeniti promociju i marketing. Praktični dio uključuje prikaz uspješne prakse prijašnjih događaja ali i osmišljavanje programa s organizatorima nekog budućeg događanja, izrada vizualnih rješenja za potrebe promocije te implementiranje ideja sudionika i prenamjenu teorije u praksu kroz aktualni događaj. Projekt se odnosi na studente ekonomskih i kulturnih smjerova kojima bi sudjelovanje u projektu svojedobno bila jedna vrsta prakse u suradnji s matičnim fakultetima, te za sve zainteresirane koji žele imati priliku saznati više o organizaciji glazbenih i promocijskih događaja.

6.4.4 Projekt „Bum! Tras! Evo nas!“

Projekt „Bum! Tras! Evo nas!“ namjenjen je mlađoj populaciji sudionika, od 10 – 14 godina starosti. Cilj projekta je približiti mladima kulturu glazbe primarno kroz posjete volontera kluba mladih Magla osnovnim školama na području grada Osijeka i okolice, gdje će se mlade upoznati s radionicama za učenje sviranja glazbenih instrumenata. Mladi danas percipiraju glazbu kao pasivni medij, no ovim projektom se želi otvoriti put kreativnosti, stjecanju novih znanja, socijalizaciji, timskom radu i mogućem otkrivanju skrivenog talenta u sudionika. Klub mladih Magla omogućuje na korištenje glazbenu opremu i prostor za vježbe sviranja, uz vodstvo i smjernice volontera s iskustvom u sviranju određenih instrumenata. Radionice uključuju razmjenu iskustva i ideja u sferi kulture glazbe i mladih te gostovanja iskusnih glazbenika, kako domaćih tako i stranih.

6.4.5 Projekt „Od probe do turneje“

Projekt je svojevrsni nastavak na projekt „Bum! Tras! Evo nas!“, tako što okuplja mlade glazbenike u neafirmirane sastave uz savjete stručnog vodstva koje ih usmjerava od prvih glazbenih proba u sklopu kluba mladih Magla, prema prvom nastupu i na putu za moguću turneju. Uvažavajući njihove ideje i aspiracije, mladim glazbenicima je na raspolaganju mogućnost savjetovanja, iskustvene razmjene, upoznavanja i uvida u rad uspješnih glazbenih sastava. U koordinaciji s Festcamper organizacijom, mladima su na raspolaganju i savjete glazbenika, produkcijskih tehničara, organizatora glazbenih događaja te naposljetku i promocija bend.

6.4.6 Projekt „MAGLA - festival alternativne glazbe u Osijeku“

Ideja projekta proizlazi iz nastojanja da grad Osijek zadrži svoju stečenu reputaciju mjesta iz kojeg su proizašla mnoga zvučna imena nekadašnje rock scene mladih i danas aktivnih sastava alternativne glazbene kulture. Glazbeni događaji poput gitarijade mladih ili festivala neafirmiranih bendova, nisu strani pojam u kulturi grada, no uslijed globalnog trenda zabavne glazbe i

komercijalizacije postojećih događaja u gradu Osijeku u proteklih deset godina, izgubljen je prostor za javni nastup neafirmiranih bendova sa alternativne glazbene scene.

MAGLA (Mladi(ne)AfirmiraniGLAzbenici) festival je sveobuhvatni projekt nadovezan na prijašnje navedene projekte kluba mladih Magla s cilj omogućiti mladim glazbenicima adekvatnu potporu, razvojni proces, te utilizaciju kulturnih resursa u Osijeku. Festival kao takav je izvršni odraz djelovanja subkulture mladih u gradu Osijeku. Pozvani su svi akteri kulturnog djelovanja u Osijeku na suradnju i mogućnost predstavljanja svojih ideja u sklopu projekta.

7. USPJEŠNI KLUBOVI I CENTRI ZA MLADE U REGIJI

Klubovi i centri mladih u regiji na svoje načine pokušavaju ostvariti što adekvatnije prostore za svoja djelovanja i aktivnosti. Prošlost prostora regije u kojoj je se nalazi Hrvatska i njezine države susjedi, prožeta je s bivšim industrijskim pogonima, nekim od njih u privatnom ili u državnom vlasništvu te vojnim objektima koji nisu više u svojoj prvotnoj funkciji. Kako bi se taj prostor revitalizirao i pronašla mu se nova namjena, u preteklih dvadeset godina mnogi klubovi mladih, akteri iz kulture, udruge i asocijacije povezane s kulturom, u najširem obliku, započele su s prenamjenom navedenih prostora u potrebe društva i zajednice. Neki od njih su stečeni dogovorom o primopredaji s lokalnom ili državnom vlasti dok su neki od njih preuzeti građanskom inicijativom i skvotanjem. Jedan od najuspješnijih primjera prenamjene bivšeg vojnog objekta za potrebe zajednice i kulture u našem susjedstvu te i u samoj Europi jest Kulturni centar Metelkova u Ljubljani.

Sličnosti s Kulturnim centrom Metelkova dijeli i skvotani prostor bivše tvornice Fran Drapšin u Novom Sadu. Danas ti prostori čini prepoznatljiv brend gradova u kojima se nalaze. Praktičnu primjenjivost prostora u državnom vlasništvu za potrebe mladih i kulture, prepoznaje i podupire Europska Unija kroz različite programe financiranja u suradnji s državnom i lokalnom vlasti.

7.1. Kulturni centar Metelkova

Metelkova, punog naziva *Avtonomni kulturni center Metelkova mesto*, predstavlja jedan od najvećih i najuspješnijih skvotiranih prostora u Europi. Nalazi se u središtu glavnog grada Slovenije, Ljubljani s prostorom površine s preko 12.500 kvadratnih metara. Od napuštene vojne baze, nastao je "samoproглаšeni grad" i vodeći centar underground glazbe, umjetnosti i općenito društvene kulture mladih u regiji.

Ideja o autonomnom centru dolazi s kraja 80-ih godina prošloga stoljeća, kada se dvjestotinjak ljubljanskih intelektualaca, umjetnika i aktivista okupilo u grupaciju zvanu *Mreža za Metelkovu*, nastojeći dobiti prostor vojarnice. Nakon što je JNA 1991. napustila Sloveniju, počeli su stalni pregovori s gradskim vlastima s kojima je postignuta načelna suglasnost za dobijanje prostora. U noći 9. na 10. rujna 1993. godine je počelo rušenje nekih od zgrada na Metelkovoju, na što je stotinjak ljudi preskočilo ogradu i zauzelo vojarnu, među kojima i određeni broj istaknutih ljubljanskih intelektualaca. Također je postojala jaka podrška slovenskog civilnog društva, umjetnika i poznatih osoba, uključujući i Majku Terezu, koja je poslala pismo podrške. Nakon tri mjeseca gradske vlasti su isključile struju i vodu, no pritisci javnosti su zaustavili planirano rušenje, te su

dotada zauzeti prostori u Metelkovej postali utočište djelovanja brojnih kulturnjaka. Narednih godina bili su mnogi prijepori oko imovinsko pravnih odnosa, no društvo je opstalo unatoč birokratskim i političkim utjecajima koji su htjeli ugasiti njenu kulturnu zajednicu.

Zajedničkim i pojedinačnim projektima, obnovljeni su oštećeni prostori Metelkove, čime je ono postalo privremeno sklonište mnogim mladima u potrazi za mjestom življenja i rada s umjetnošću. Glavna politika Metelkove postala je prvenstveno poticanje zajedničkih projekata obnove i ponovne prilagodbe te razvijanje kulturnih i umjetničkih aktivnosti pod motom "*svi za jednog i jedan za sve*". Inspirirani ovim sloganom, veliki broj mladih sudionika značajno je pridonio oblikovanju novog izgleda Metelkove.

Godinama je Metelkova bila domaćin jedinog ženskog centra u Sloveniji, a danas je jedino mjesto u zemlji s klubovima koje vodi zajednica za osobe s invaliditetom, homoseksualcima i lezbijkama. Brojne kampanje su vođene iz Metelkove; protiv rasizma, obiteljskog i društvenog zlostavljanja i druge. Unutar Metelkove nalaze se jedina dva kluba za ljude homoseksualne orijentacije u čitavoj zemlji te ono predstavlja jedno od rijetkih mjesta u Sloveniji koje etničkim, seksualnim i drugim manjinama pruža priliku za otvoreno druženje u zajednici. Mnogi umjetnici imaju svoje studije u Metelkovej, a klubovi s koncertnim prostorom su domaćini širokom spektru glazbe. Celica Hostel je jedan od najvažnijih i jedinstvenih domova u Europi, a Metelkova Galerija Alkatraz jedna je od najraznovrsnijih kreativnih zbirki suvremene umjetnosti na prostoru bivše Jugoslavije.

Popis udruga i asocijacija koje koriste prostore u sklopu centra:

- Jalla Jalla
- Channel Zero
- Mizzart
- yhd društvo
- Klub Tiffany
- Menza pri koritu
- Gala hala
- Klub Monokel
- Atelje AZIL
- Klub Gromka
- A-Infoshop
- Galerija Alkatraz
- KUD Mreža
- Škratova čitalnica

Cjelokupni prostor Metelkove svake godine je domaćin preko 1500 alternativnih događaja u svojim nezakonito okupiranim zgradama, ugošćava široki spektar subkultura. Država, kako na lokalnoj tako i na nacionalnoj razini, nakon godina prijepora uviđa potencijale društvenih doprinosa

u kulturi i turizmu Metelkove te se odlučila financirati mnoge kulturne projekte koji proizlaze iz nje. Godine 2006., Ljubljana je proglasila Metelkovu nacionalnim i kulturnim nasljeđem čime su spriječeni svi mogući budući izazovi za rušenjem jednog od uspješnih urbanih kulturnih centara u Europi. („O Metelkovi“)

Uloga Metelkove projicira se na slobodu društvenog izražavanja. "...mladi govore o sebi najviše kroz stvari s kojima su u neposrednom kontaktu, kao što su glazba, film, likovni izričaj, literarni uradak, istraživački projekti, festivali, koncerti..." (Mlinarević i Gajern.d.47). Mladima se daje na raspolaganje koristiti svoje slobodno vrijeme kroz međusobni kulturni doprinos koje ovo mjesto čini *melting pot* kulture u regiji. Na uspješnom primjeru korištenja infrastrukture koja bi vjerojatno ostala zanemarena ili čak demolirana, društvo preuzimajući odgovornost stvara prostor kojemu je jedina profitabilnost njegov doprinos kulturnom prosperitetu. Time prikazuje funkcionalnu implementaciju državne imovine u kulturne središte za rad nevladinih udruga, slobodnih umjetnika i ostalih ljudi iz civilnog društva u cjelini.

Primjeri prostora unutar centra Metelkova:

Galerija Alkatraz nalazi se u prostoru multikulturalnog centra Metelkova koji je pretrpio veliku štetu u razdoblju povlačenja starog sustava vlasti, te dugi period bio ruševan i napušten prostor. Prostor Metelkove se polako ispunjavao umjetnici, stoga je postojala sve veća potreba za galerijom. Okupljanjem neformalne grupe umjetnika, uglavnom oko studenata Akademije likovnih umjetnosti u Ljubljani i samonicijativno, krenulo se u obnavljanje prostora buduće galerije i formiranje programa. Tada je cilj bio prvenstveno predstaviti domaću produkciju umjetničkih eksponata nastalih u Metelkovej. Osim izlaganja autora iz Metelkove, galerija je počela prikazivati djela kako drugih tako i priznatih umjetnika te s vremenom i strane autore. („Alkatraz – History“)

Dvorana Gala hala ima kapacitet max. 350 posjetitelja i oko 130 događaja tijekom cijele godine. Uglavnom se održavaju koncerti više ili manje poznatih glazbenih skupina, video projekcije, gostovanje DJ-a i raznih tematskih večeri. Koncerti su žanrovski šaroliki, a neki od redovitih ciklusi koncerata ili festivali uključuju: Dub Club, Rapetek, Zeleno Sonce, Pozor! Nov bend na vidiku!, Poslušalnica 69, Domorodni četrtki, Waveriders, Umešana jajca, Versus i drugih. Ljetna pozornica Gala hale je izvrsni koncertni prostor koji djeluje od svibnja do listopada i za to vrijeme održi oko 60 događaja. Može ugostiti i do 900 posjetitelja koji mogu uživati u koncertima na otvorenom i u ugodnom ambijentu. Prostor je namijenjen kako zahtjevnijim koncertima, tako i laganim ljetnim događajima na manjoj pozornici. („Gala hala“)

Gromka je javni prostor, primarno okupljalište različitih subkultura, koje ugošćuje događaje širokog spektra s naglaskom na underground. Prostor je otvoren različitim vrstama umjetničkog izražavanja, realizaciji ideja, te je istovremeno prostor za druženje. Nastoji organizirati neprofitne događaje, te stoga podržava uglavnom amaterske organizatore i izvođače. Osim kulturnog, Gromka također nosi društvenu funkciju koja se prvenstveno odražava u skrbi za rad u kolektivu temeljenom na odgovornom ponašanju i tretmanu. Ono nudi kvalitetnu, besplatnu edukaciju i odgoj u radu s programom, tehnikom i društvenim odnosima, koji uključuju i izazovne elemente psihoterapije i socijalnog rada, koji javnosti donosi otvoreni prostor najširem spektru alternativne kulture. („Gromka - mali veliki klub“)

7.2. Youth Creative Polis

Jedan od najvažnijih projekata u sklopu Europske prijestolnice kulture Novi Sad 2021. godine je i budući Youth Creative Polis. Na prostoru nekadašnje industrijske četvrti zvane *Kineska četvrt*, u sklopu biše tvornice skvotan je prostor namjenjen za organiziranje alternative kulturne scene u gradu. U dijelu prostora kolokvijalnog naziva *Fabrika* djeluje Studentski Kulturni Centar Novi Sad. Uz koncertne događaje u njihovoj organizaciji, odvijaju se i likovne kolonije, izložbe umjetnika i studenata na Akademiji u Novom Sadu.

Planom revitalizacija industrijskog nasljeđa, sadašnji prostori se osuvremenjuju i dopunjuju infrastrukturnim sadržajima te se dodatni prostori prenamjenjuju za potrebe kulture, umjetnosti, obrtništva i poduzetništva u kreativnim industrijama. Onemogućeno je pretvaranje lokacije u stambeno-poslovni ili neki drugi komercijalni prostor te u tu svrhu ostaje dijelom javnog prostora i kultnog mjesta za mlade koji oživljavaju razne nekomercijalne kreativne i kulturne inicijative. („Youth Creative Polis“)

Novi Sad je osvojio i titulu prijestolnice mladih 2019. godine čime će klub mladih OPENS dobiti na korištenje i nove prostorije u sklopu Youth Creative Polis-a. Kao interkulturalan i otvoren grad bez predrasuda, Novi Sad i #OPENS2019 promoviraju duh zajedništva i razumjevanja kao jedan od glavnih prioriteta. Pozitivan primjer suživota na europskoj razini na primjer međuregionalne, interkulturalne suradnje i koegzistencije multikulturalnog grada s 26 nacionalnosti. („OPENS2019“)

8. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Slobodno vrijeme je od velike važnosti za zdravi i funkcionalni život svake osobe. Za mlade osobe je od iznimne važnosti imatio organizirano slobodno vrijeme i mogućnost provođenja neorganiziranog slobodnog vremena. Većinom mladi imaju mogućnost svoje slobodno vrijeme protrati kroz dokolicu i isprazne sadržaje. Razlika između ne organiziranog slobodnog vremena i organiziranog je u tome što ne organizirano vrijeme osoba kreira i provodi po svojim potrebama i željama bez ikakvih formalnih aktivnosti, dok organizirano vrijeme nudi pojedincima planirane organizirane aktivnosti koje su u skladu s njihovim interesima. Što pokreće ljude, mlade i starije, što oni smatraju slobodno vremenskim aktivnostima, te kolika je njihova uključenost u organizirane oblike slobodnog vremena. Anketa se ne bavi istraživanjem preferencija slobodnog vremena, nego isključivo volontiranjem u sklopi slobodnog vremena pojedinca, te uključenost u organizirane oblike provođenja slobodnog vremena, konkretno klubova mladih.

8.1. Metoda

Cilj istraživanja je dobiti uvid u slobodno vrijeme ispitanika, aktivnostima koje podrazumijevaju pod svoje slobodno vrijeme te njihovu uključenost i razloga pristupanju i ne pristupanju organiziranom slobodnom vremenu. Budući da u aktivnosti klubova mladih nisu uključeni isključivo pojedinci mlađe životne dobi tj. do 30 godina života nego i ostale dobne skupine, istraživanje je prošireno i na ispitanike drugih dobnih skupina. Istraživanje je obuhvatilo dobne skupine od 17 – 25 godina, 26 – 35 godina i 36+ godina. Istraživanje je kvantitativno i kvalitativno.

8.1.1 Sudionici

U istraživanju je sudjelovalo 103 ispitanika putem društvene mreže Facebook iz različitih zemalja diljem svijeta, metodom slučajnog uzorka. Najveći broj pristupnika čini iz Hrvatske (36), te slijedom Slovenije (8), Nizozemske i Njemačke (7), Italije (4), Bosne i Hercegovine, Litve, Norveške i Rusije (3), Austrije, Bugarske, Francuske, Libanona, Makedonije i Rumunjske (2), te Belgije, Čilea, Češke, Danske, Finske, Islanda, Kanade, Latvije, Malezije, Poljske, Španjolske i Ujedinjenog Kraljevstva (1). Neizjašnjeni (5).

Tablica 1. Broj sudionika prema dobi i spolu

	DOBNA SKUPINA			SPOL		UKUPNO
	17-25	26-35	36+	M	Ž	
N	29	51	22	47	56	103
%	28,4%	50%	21,6%	45,6%	54,4%	100

Sociodemografski podaci ukazuju na približno ujednačen omjer ispitanika ženskog i muškog spola u istraživanju, njih 54,4%, te ispitanika muškog spola kojeg čini 45,6%. U dobnim skupinama najveći uzorak od 50% čine ispitanici dobne skupine od 26 - 35 godina, slijedi ih skupina od 17 – 25 godina s 28,4% i 36+ godina od 21,6%.

8.1.2 Instrument

Istraživanje sadrži šest pitanja i tri podpitanja, te je konceptualno ima dva dijela. Prvi dio upitnika odnosi se na sociodemografske podatke ispitanika; dob, spol i zemlju prebivanja. U drugom dijelu, ispitanici su odgovarali na pitanja povezana uz njihovo slobodno vrijeme, kao što je vremenski udio dnevnog slobodnog vremena, te na koji način ga provode. Važan dio istraživanja su pitanja o aktivnostima koji čine slobodno vrijeme ispitanika i uključenost u organizirano slobodno vrijeme, s ukoliko jesu, koje su aktivnosti i razlozi sudjelovanja. Ispitanici koji nisu bili uključeni u organizirano slobodno vrijeme, ukazali su na osobne razloge nepristupanja. U obradi rezultata korištene su standarde statističke metode povezane uz funkcije prosjeka, minimuma ili maksimuma pojedinih vrijednosti i popisu, na način da su rezultati grupirani po spolnim i dobnim skupinama te zajedničkom rezultatu ispitanika.

8.2. Rezultati i rasprava

Rezultati istraživanja prikazani su u tri kategorije pitanja i podpitanja s podjelom na ukupne rezultate, po spolu i po dobnim skupinama; slobodno vrijeme izdvojeno tijekom dana, vrste aktivnosti i upit o uključenosti u organizirane oblike slobodnog vremena. Podpitanja su u fokusu uključenosti u organizirane oblike slobodnog vremena, razlozima i aktivnostima.

Dnevno slobodno vrijeme ispitanika

Tablica 2. Dnevno slobodno vrijeme ispitanika

	DNEVNO SLOBODNO VRIJEME			UKUPNO
	Manje od 2h	Od 2h do 4h	Od 4h i više	
N	13	56	34	103
%	12,6%	54,4%	33%	100

Rezultati u tablici 2. pokazuju kako najveći broj ispitanika, njih 54,4%, ima od dva do četiri sata slobodnog vremena dnevno. Potom ih slijede ispitanici koji imaju od četiri sata i više slobodnog vremena dnevno s 33% i manje od dva sata, njih 12,6%.

Slobodno vrijeme ispitanika muškog spola

Tablica 3. Slobodno vrijeme ispitanika muškog spola

	SLOBODNO VRIJEME MUŠKIH ISPITANIKA			
Dob	Manje od 2h	Od 2h do 4h	Od 4h i više	UKUPNO %
17 - 25	0%	66,7%	33,3%	100
26 - 35	10,5%	57,9%	31,6%	100
36+	13,3%	40%	46,7%	100
UKUPNO	12,6%	54,4%	33%	100

Usporedbom dobne skupine iz tablice 3., u skupini ispitanika muškog spola, vidljivo je kako najmanji postotak ispitanika ima manje od dva sata slobodnog vremena, zatim četiri i više sata slobodnog vremena, te najveći postotak ispitanika ima srednji iskazan omjer od dva do četiri sata slobodnog vremena dnevno. U prvoj dobnoj skupini, nitko od ispitanika nema manje od dva sata slobodnog vremena dnevno, što je pozitivan pokazatelj na iskorišteno vrijeme, bilo to organizirano ili neorganizirano. Pad srednje vrijednosti iskazane od dva do četiri sata slobodnog vremena dnevno, očituje se od prve prema trećoj dobnoj skupini, te je zanimljiv podatak u kojem više od četiri sata slobodnog vremena dnevno ima dobna skupina od 36+ godina. Uz obveze kao što su procesi obrazovanja, zapošljavanja, izgradnje karijere i osamostaljenja pojedinca, može se naslutiti kako se u trećoj dobnoj skupini, nakon navedenih procesa pojedincu se otvara prostor vremenu za sebe.

Slobodno vrijeme ispitanika ženskog spola

Tablica 4. Slobodno vrijeme ispitanika ženskog spola

	SLOBODNO VRIJEME ŽENSKIH ISPITANIKA			
Dob	Manje od 2h	Od 2h do 4h	Od 4h i više	UKUPNO %
17 - 25	11,8%	70,6%	17,6%	100
26 - 35	21,9%	43,7%	34,4%	100
36+	0%	71,4%	28,6%	100
UKUPNO	30,4%	57,1%	12,5%	100

Usporede li se dobne skupine iz tablice 4., imamo uvid kako najmanji postotak ispitanika ima od četiri i više sata slobodnog vremena dnevno unutar ispitanika ženskog spola. Iza toga slijedi slobodno vrijeme koje uključuje manje od dva sata dnevno, te sličan postotak kao i kod ispitanika muškog spola u srednjoj iskazanoj vrijednosti od dva do četiri sata slobodnog vremena dnevno. U

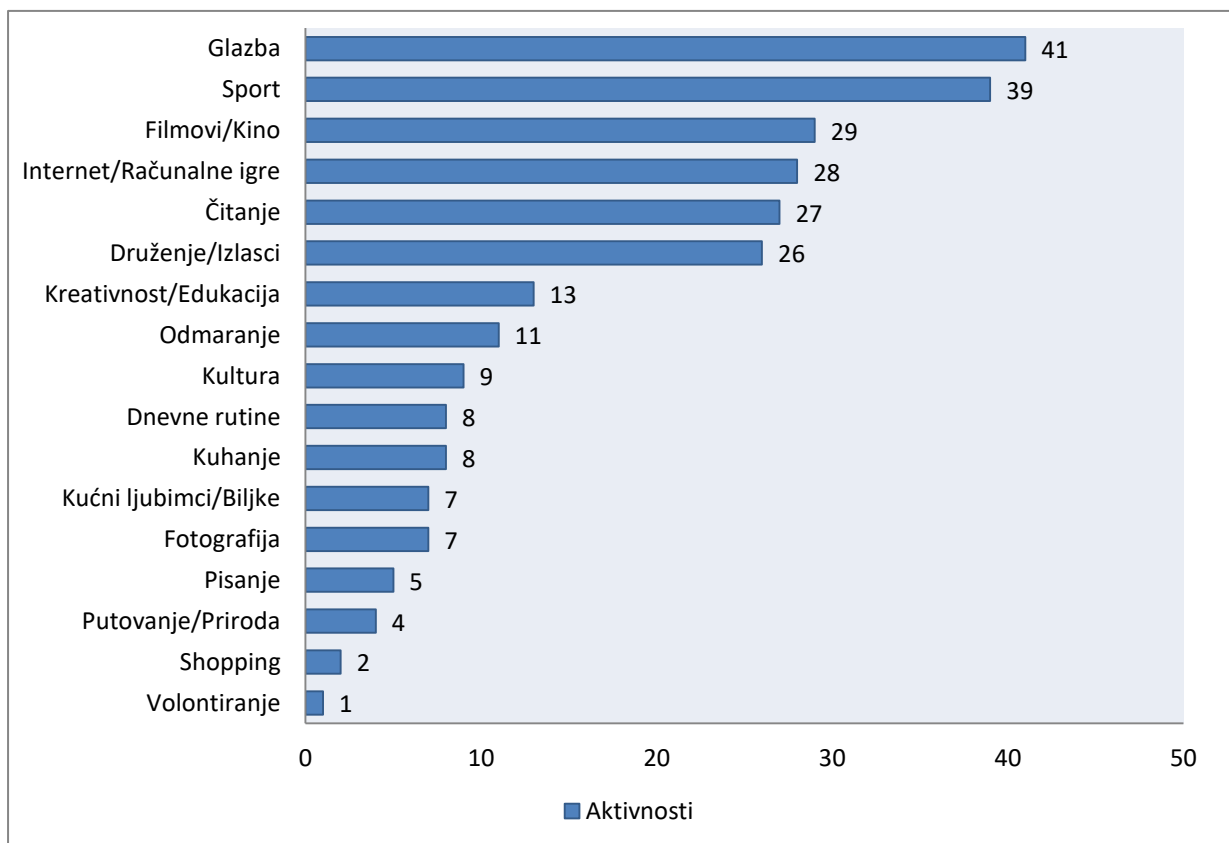
prvoj dobnoj skupini najveći postotak slobodnog vremena dnevno čini srednja vrijednost od dva do četiri sata, zatim od četiri sata i više, te posljednja manje od dva sata dnevno. Druga dobna skupina doživljava pad srednje vrijednosti slobodnog vremena koja i dalje prednjači u provedenom slobodnom vremenu ispitanika, te ne utječe na razlike u poretku ostalih dvaju odgovora o slobodnih vremena kao u prvoj dobnoj skupini. U trećoj dobnoj skupini suočavamo se s izostankom ispitanika koji imaju manje od dva sata slobodnog vremena dnevno, te se uočava najveći postotak srednje vrijednosti od dva do četiri sata dnevnog slobodnog vremena ispitanika. Poput procesa navedenih interpelacijom dnevnog slobodnog vremena unutar ispitanika muškog spola, slične aspekte možemo uvrstiti unutar ispitanika ženskog spola.

Aktivnosti slobodnog vremena ispitanika

Pitanjem kojim aktivnostima se bave u svoje slobodne vrijeme, ispitanicima je pružena mogućnost osobnog unosa odgovora umjesto predloženih, kako bi se ostvario detaljniji uvid u područja zanimanja i koje aktivnosti oni smatraju slobodno vremenskim aktivnostima.

Od prikupljenih odgovora ispitanika određeno je 17 kategorija aktivnosti i zanimacija koje su kategorizirane na temelju istih ili sličnih odgovora.

Grafikon 1. Aktivnosti i zanimacije ispitanika

Kategorizacijom odgovora ispitanika u jednake ili slične cjeline dobiveni su podaci o njihovim sljedećim područjima interesa i slobodno vremenskim aktivnostima. Najčešća aktivnost i način provođenja slobodnog vremena ispitanika čini glazba (41). Dokolica i odmaranje u okvirima aktivnosti koje uključuju slušanje glazbe, sviranja, stvaranja i produkcija, što ukazuje na široki spektar potencijala koji proizlazi iz područja kulture glazbe. Sportsko rekreativnim sadržajem (39) ispunjeno slobodno vrijeme ispitanika jedno je od temeljnih vrijednosti kvalitetnog provedenog slobodnog vremena. Slobodno vrijeme ispunjeno sportskim aktivnosti pridonosi razvijanju pojedinca, njegovoj socijalizaciji i zdravom načinu života. Ispitanici navode sljedeće oblike sportskih aktivnosti: trčanje, odlasci u teretanu, fitness, planinarenje, bicikliranje, jahanje, hodanje, rolanje, vježbanje, joga i timski sportovi poput nogometa ili borilački kao karate.

Filmovi i odlasci u kino (29) čine socijalnu i društvenu skupinu aktivnosti koja uključuje i razonodu unutar slobodnog vremena. Ono najčešće uključuje gledanje filmova i serija ispunjenih igranim sadržajem, bez edukativnog aspekta; akcijski filmovi, blockbusteri. Internet i računalne igre (28) s nezamjetnom razlikom odgovaraju prijašnjoj navedenoj formi aktivnosti, s naglaskom na sadržaj ispunjen trend i pop kulturom. Čitanje (27) ne zaostaje kao česta preokupacija slobodnog vremena. Vrijednosti edukativnog i sadržajnog čitanja čine daljnu naobrazbu pojedinca kroz cjeloživotno učenje. Ono ujedno čini i vrijeme za sebe u pojedinca. Društvena socijalizacija (26) bila s obitelji, partnerom ili prijateljima je izrazito važan čimbenik u neophodnom razvitku mladih unutar kulturno socijalnog okruženja i njihove interakcije.

Kreativnost i edukacija (13) čine temelj kvalitetnog slobodnog vremena. Mogućnosti kojima se osoba otvara provođenjem slobodnog vremena na ovakav način čini okosnicu onoga što slobodno vrijeme treba predstavljati pojedincu. Ispitanici navode aktivnosti poput učenja, slikanja, grafički dizajn, crtanja, učenja jezika, izrada nakita i dekoriranje. Ujedno su navedene i aktivnosti koje uključuju fotografiranje (7) i pisanje članaka, kreativnih priča, prevođenja (5). Kultura (9) predstavlja posjet kulturnim ustanovama i odlaske na kulturno umjetnička događanja poput izložbi, kazališnih predstava i koncerata. Dnevnom rutinom ispitanici smatraju odmaranje ili spavanje (11), zatim kuhanje (8), kućanske poslove (8) i ostale egzistencijalne obveze usko vezane za kućanstvo. Iako ove aktivnosti predstavljaju neophodnu obvezu u životnoj svakodnevicu, daju i prikaz što za pojedinci predstavlja slobodno vrijeme.

Briga o kućnim ljubimcima (7), te izlasci u prirodi i putovanja (4) nalaze se pri dnu ispitanikovih aktivnosti i zanimacija s neočekivanim malim brojem odgovora koji su obilježile aktivnosti poput shoppinga (2) i volontiranja (1).

Može se zaključiti kako značajno najčešće aktivnosti koje prevladavaju u slobodnom vremenu ispitanika su temeljene na područjima osobnih interesa i razvijanja, poput glazbe i sporta. Slijede zabavni sadržaji (filmovi, TV, serije, internet, računalne igre), te odmaranje (čitanje) i socijalno društveni aspekti (druženja, izlasci). Nadovezujući se na broj odgovora ispitanika koji svoje slobodno vrijeme provode u aktivnostima vezanima za kreativnost, edukaciju i kulturu, dobiva se uvid u postojanost kvalitetnih aktivnosti kojima pojedinca oplemjenjuje i razvoja sebe kao ličnost u društvu koje ga okružuje, unatoč današnjem trendu koje slobodno vrijeme predstavlja kao vrijeme za brzu zabavu i potrošnju. Iako aktivnosti poput glazbe i sporta iziskuju kreativnost i samoinicijativnost, društvo je i dalje uglavno pasivni auditorij, što se ogleda u aktivnostima i zanimacijama vezanima uz zabavne sadržaje.

Uključenost ispitanika po spolu u organizirane oblike slobodnog vremena

Na pitanje jesu li (bili) članom ili dijelom organizacije poput klubova mladih, volonterskih udruga i sličnih platformi, većina ispitanika, njih 66,7% izjasnila se kako nije bila članom neke od organizacija niti je sudjelovala u nekim oblicima volonterizma, dok ostalih 33,3% ispitanika sudjeluje u organiziranom provođenju slobodnog vremena i nekim oblicima volonterskih aktivnosti.

Tablica 5. Uključenost ispitanika po spolu u organizirane oblike slobodnog vremena

UKLJUČENOST ISPITANIKA PO SPOLU			
Spol	Da	Ne	UKUPNO %
Muškarci	39,1%	60,9%	100
Žene	28,6%	71,4%	100
UKUPNO	33,3%	66,7%	100

Struktura ispitanika po spolu i dobi (ne)uključenih u organizirano slobodno vrijeme

Tablica 6. Struktura ispitanika po spolu i dobi (ne)uključenih u organizirano slobodno vrijeme

Dob	MUŠKI ISPITANICI		ŽENSKI ISPITANICI		UKUPNO %
	Da	Ne	Da	Ne	
17 - 25	50%	50%	29,4%	70,6%	100
26 - 35	31,6%	68,4%	25%	75%	100
36+	40%	60%	42,9%	57,1%	100
UKUPNO	39,1%	60,9%	28,6%	71,4%	100

Usporedbom dobnih skupina ispitanika iz tablice 6, razvidan je podjednak postotak ispitanika muškog spola prve dobne skupine koji sudjeluje i ne sudjeluje u organiziranom slobodnom vremenu. Za razliku od ispitanika ženskog spola prve dobne skupine od kojih njih 70,6% ne sudjeluje u

organiziranim aktivnostima slobodnog vremena. Ispitanici prve dobne skupine u prosjeku su još uvijek u procesu obrazovanja, s tog aspekta, nažalost još uvijek nedovoljan broj njih nije uključen u neke od oblika volonterizma i drugih organiziranih aktivnosti slobodnog vremena.

Druga dobna skupina oba spola ukazuje na definitivni izostanak sudjelovanja u organiziranim slobodno vremenskim aktivnostima. Ta skupina u prosjeku se nalazi u vremenu nakon obrazovnog procesa, te za većinu uključuje izgradnju karijere, osamostaljenja i osiguravanja vlastite egzistencije. S tom pretpostavkom, ono uključuje nedostatak slobodnog vremena za druge aktivnosti.

U trećoj dobnoj skupini bilježi se porast uključenosti ispitanika u organizirane aktivnosti slobodnog vremena usporedno s drugom dobnom skupinom, te prvom skupinom unutar ispitanika ženskog spola. No, i dalje u negativnom trendu usporedimo li ukupni rezultat uključenih i ne uključenih ispitanika. Vodeći se pretpostavkom o prosječnom vremenu koje uključuje procese obrazovanja i zaposlenja te izgradnje karijere, može se protumačiti kako u trećoj dobnoj skupini od 36+ godina kreće interes prema sudjelovanju u volonterskim aktivnostima i organiziranom slobodnom vremenu. Razlog tomu moguće je tumačiti završetkom procesa obrazovanja, ne isključujući ono koje je obilježeno kao cjeloživotno obrazovanje, no vodeći se pretpostavkom osiguravanja vlastite egzistencije i karijere, ostavlja se mogućnost na ispunjavanje osobnih želja i interesa koje se s godinama iskustva prepoznaje upravo u aktivnostima organiziranog slobodnog vremena.

Organizacije i aktivnosti

Ispitanici koji su bili ili su još uvijek članovi/članice organizacije, nekog oblika volonterizma ili skupina mladih, njihove aktivnosti nalazimo u tablici 7.

Tablica 7. Organizacije i aktivnosti

ORGANIZACIJE	AKTIVNOSTI
AIESEC	Volontiranje, razmjena studenata
Autumn Souls Of Sofia	Volontiranje na glazbenom festivalu
Batcave/Dynamo klub mladih	Volontiranje mladih
Centar za mlade	Volontiranje mladih
Crveni križ	Humanitarne aktivnosti
CWWPP	Volontiranje
Dein-Sternenkind	Humanitarne aktivnosti
Sklonište za beskućnike	Humanitarne aktivnosti
Društvo hrvatskih književnika	Književne aktivnosti
Eko klub	Volontiranje mladih
Filmska runda	Volontiranje mladih
Glazbeni festivali	Volontiranje

ORGANIZACIJE	AKTIVNOSTI
Hrvački klub	Sportske aktivnosti
IAESTE	Volontiranje, razmjena studenata
Informatički klub	Informatičke aktivnosti
Klub umjetnika	Umjentičke i kulturne aktivnosti
Lokalni sindikat	Volontiranje
Lokalno kazalište	Volontiranje
Mali orkestar	Glazbene aktivnosti
Nacionalni park Krka	Volontiranje mladih
Noć muzeja	Volontiranje mladih
Nogometni klub	Sportske aktivnosti
Odbor dječjeg vrtića	Volontiranje
Oratorij	Glazbene aktivnosti
Romanian Thrash Metal Club	Promicanje glazbene kulture
Rüsselheim e.V.	Briga o životinjama
Shrewsbury Warriors	Humanitarne aktivnosti
Sklonište za mačke	Briga o životinjama
Sklonište za životinje	Briga o životinjama
SOS Zajednica mladih	Volontiranje mladih
Steignyr glazbeni sastav	Glazbene aktivnosti
Stichting Podium Gorcum	Volontiranje
Škola mačevanja	Sportske aktivnosti
Škola plivanja	Sportske aktivnosti
Taught Karate	Sportske aktivnosti
True Illusion	Briga o životinjama
Udruga Pobjede	Briga o životinjama
University's Sama club	Volontiranje mladih
VCOS	Volontiranje mladih
Youth information centar	Volontiranje mladih
Živi Zid	Aktivnosti vezane uz politiku

Komparativni dio istraživanja

Za usporedbu ovog istraživanja, izdvaja se dio rezultata istraživanja Centra za zdravo odrastanje „IDEM i ja“ koji su kroz projekt *Zajednica koja brine* proveli komparativno istraživanje potreba mladih u slobodnom vremenu. Istraživanje je sprovedeno na populaciji mladih u Malom Lošinj, Zagrebu, Virovitici, Delnicama i Koprivnici („Istraživanje potreba mladih – slobodno vrijeme mladih 2013“).

Tablica 8. Uključenost mladih u organizacije/skupine mladih

UKLJUČENOST ISPITANIK U ORGANIZACIJE		
Da	Ne	UKUPNO %
33%	67%	100

Tablica 9. Uključenost mladih u organizacije/skupine mladih
(„Istraživanje potreba mladih – slobodno vrijeme mladih 2013“)

UKLJUČENOST ISPITANIKA U ORGANIZACIJE		
Da	Ne	UKUPNO %
29%	71%	100

Komparativni dio istraživanja bavi se uključenosti mladih u organizirane oblike slobodnog vremena. Rezultati istraživanja ovoga rada, pokazuju da se 71% ispitanika izjasnilo kako nisu članovi neke organizacije ili skupine, dok je njih 29% uključeno u neku organizaciju ili skupinu. Približno iste rezultate dalo je istraživanje Centra za zdravo odrastanje „IDEM i ja“, s napomenom kako se uspoređuju rezultati dobiveni istraživanjem za ovaj diplomski rad čije dobne skupine ispitanika čine 17+ godina s rezultatima istraživanja Centra za zdravo odrastanje „IDEM i ja“ koju čine skupine srednjoškolske dobi od 16 godina.

Razlozi sudjelovanja u organizaciji ili skupini mladih

Ispitanicima je ponuđeno pet odgovora, te na posljednjem odgovoru pod *ostalo* omogućen je osobni upis razloga sudjelovanja u nekoj organizaciji ili skupini mladih. Komparacijski primjer (tablica 10.) sadrži šest ponuđenih odgovora.

Tablica 10. Razlozi sudjelovanja u organizaciji ili skupini mladih

RAZLOZI SUDJELOVANJA U ORGANIZACIJI	
Osobno područje interesa	32%
Upoznavanje novih ljudi	12%
Razvijanje novih vještina	14%
Mogućnosti sudjelovanja u promjenama	30%
Ostalo	12%

Razlozi sudjelovanja i pristupa organiziranom slobodnom vremenu izjašnjavaju područjem osobnog interesa (32%), željom za promjenom (30%), razvijanjem novih vještina (14%), upoznavanjem novih ljudi (12%), te ostalih razloga poput; pomaganja životinjama (2%), radom s djecom (2%), preuzimanjem odgovornosti (2%), područjem osobnog interesa zajedno s razvijanjem novih vještina i upoznavanjem novih ljudi (2%), svime navedenim (2%), te onima koji sudjeluju u radu ali nisu članom organizacije ili grupe (2%).

Tablica 11. Razlog pristupanja organizaciji ili skupini mladih
(„Istraživanje potreba mladih – slobodno vrijeme mladih 2013“)

RAZLOZI PRISTUPANJA ORGANIZACIJI	
Višak slobodnog vremena	4%
Ostvarivanje vlastitih interesa/razvoja novih vještina	59%
Želja za upoznavanjem novih ljudi	18%
Nagovor prijatelja	3%
Želja da mogu nešto promjeniti	14%
Drugo	2%

Većina ispitanika, njih 59% izjavila je kako im je najvažniji razlog za pristupanje određenoj organizaciji ili skupini ostvarivanje vlastitih interesa i razvoj vlastitih vještina, 17% im je želja za upoznavanje novih ljudi razlog pristupanja, te njih 14% iz osobne želje za određenom promjenom. U manjim postotcima navode kao višak slobodnog vremena (4%), nagovori prijatelja (3%) i drugo (2%). Gotovo slični rezultati dobiveni su u oba istraživanja, a razlika se može iščitati odgovorom poput upoznavanja novih ljudi što je izrazitije među mladim ljudima srednjoškolske dobi koji upoznaju svijet adolescencije. „Zabava i druženje čine, međutim, važan dio slobodnog vremena, a te su aktivnosti u druženju i interakciji s vršnjacima potrebne kako bi se osjećali sretno i zadovoljno.“ (Mlinarević, 2007.)

Razlozi nesudjelovanja u organizaciji ili skupini mladih

U posljednjem podpitanju, ispitanicima su ponuđena četiri odgovora (tablica 12.), te je na posljednjem odgovoru pod *ostalo* omogućen slobodni upis razloga nesudjelovanja u organizaciji ili skupini mladih. Komparacijski primjer odgovora s pet ponuđenih odgovora može se vidjeti u tablici 13.

Tablica 12. Razlozi nesudjelovanja u organizaciji/skupini mladih

RAZLOZI NESUDJELOVANJA U ORGANIZACIJI	
Nedovoljno vremena	36,5%
Nezainteresiranost u priključivanje organizacijama ili skupinama	38,1%
Izostanak organizacija i skupina mladih na lokalnoj razini	15,9%
Ostalo	9,5%

Razlozi ne sudjelovanja i pristupu organiziranom slobodnom vremenu izjašnjavaju nedostatkom vremena (36,5%), nezainteresiranošću za priključivanjem organizacijama skupinama mladih (38,1%), izostankom grupa i organizacija na lokalnoj razini (15,9%), te ostalih razloga (9,5%) poput; lijenost, lijenost i izostanak takvih organizacija, ulaganje vremena u druge aktivnosti, traženjem organizacija, osjećaj nelagode i preseljenje u novu sredinu.

Tablica 13. Razlog nesudjelovanja u članstvu organizacije ili skupine mladih
(„Istraživanje potreba mladih – slobodno vrijeme mladih 2013“)

RAZLOZI NESUDJELOVANJA U ORGANIZACIJI	
Ne zanima me članstvo u organizaciji ili skupini	44%
Nemam dovoljno vremena	26%
Ne postoji takva organizacija	23%
Ne sviđa mi se osoba koja vodi aktivnosti	2%
Nešto drugo	5%

Kao razlog nezanimanja za sudjelovanje u članstvu organizacije ili skupine izjasnilo se njih 44% . Ispitanici koji nemaju dovoljno vremena za sudjelovanje čini ih 26%; 23% ispitanika izjasnilo se kako takva organizacija ne postoji na prostoru prebivanja, 5% je navelo neki drugi razlog i samo 2% ispitanika ne želi biti članom zbog osobe koje vodi aktivnosti unutar organizacije.

Sličnost rezultata ovog istraživanja i „Istraživanje potreba mladih – slobodno vrijeme mladih 2013“, razvodi se u približnom postotku istih odgovora na sudjelovanje i ne sudjelovanja u organiziranom slobodnom vremenu te njihovim razlozima. Međugeneracijski ekvivalenti rezultata ukazuju na problematiku organiziranog slobodnog vremena prikazanu na interesu društva za tim. Čimbenik ne sudjelovanja u organiziranom slobodnom vremenu ne predstavlja ispitanikova dob, već nezainteresiranost, manjak vremena, te njihov izostanak u okolini pojedinca.

8.3. Zaključak istraživanja

Kultura slobodnog vremena je bitan čimbenik unutar društvene zajednice zbog toga što čini fokus na unaprjeđenju čovjekova karaktera kroz proces stvaralaštva i razvijanja ličnosti. Istraživanje provedeno na 103 ispitanika iz 27 zemalja ukazuje na različite načine provođenja ali i shvaćanja pojma slobodnog vremena. Prosječno najviše ispitanika oba spola i svih dobnih skupina ima od dva do četiri sata dnevno provedenog u sklopu različitih aktivnosti unutar slobodnog vremena. Ispitanici su nam pružili uvid u aktivnosti koje čine njihovo slobodno vrijeme što ukazuje na poimanje same paradigme slobodnog vremena u svakog pojedinca. Veliki broj mladih poima slobodno vrijeme kao prostor za ispunjenje svojih osobnih želja koje su povezano s područjem zabave i kreativnosti poput glazbe, te fizičkim aktivnostima koje uključuju od kompetitivnih krugova do rekreativnih sadržaja. Ujedno je važan i naglasak na socio-društvene oblike ponašanja poput druženja i širenja poznanstava. Neupitno je kako određeni broj ispitanika aktivnostima slobodnog vremena smatra spavanje, odmaranje i dnevne rutine kao što su kućanski poslovi.

Iako većina ispitanika ima dnevno na raspolaganju od dva sata i više slobodnog vremena, rijetko se uključuju u organizirane aktivnosti slobodnog vremena. Oni koji su uključeni u organizirane oblike provođenja slobodnog vremena, najčešće su u sklopu volonterskih aktivnosti koje su većinom usmjerene na humanitarni rad s ljudima, u prirodi, s životinjama, te sportskim aktivnostima. Ispitanici koji nisu uključeni, iskazuju kako nemaju vremena ili navode kako nemaju interesa za priključivanje u organizirane oblike slobodnog vremena, te nisu pronašli grupu koja im može pružiti razvijanje svojih zanimanja.

Aktivnosti koje nisu nužno u sklopu već organiziranih skupina, imaju veliki potencijal da iz slobodno vremenske zanimacije prerastu u sfere radnog i omoguće prijelaz u sferu egzistencijalne sigurnosti pojedinca. Potrebno usmjeriti i omogućiti, posebice mladima da svoja područja zanimanja i aktivnosti, uz pomoć i savjetovanje grupa poput klubova mladih, uspiju pretočiti iz ideje u praksu. Na tome tragu, potrebni su instrumenti vođenja i povezivanja klubova mladih i sličnih organizacija kroz edukaciju voditelja i polaznika radionica kako bismo imali uključeno društvo na svim razinama aktivnog doprinosa kulturi, obrazovanju i napose gospodarstvu.

Rješenje se nalazi i u jednostavnosti pristupa jer prema posljednjem podpitanju „*Razlozi sudjelovanja u organizaciji ili skupini mladih*“, može se zaključiti kako ispitanici smatraju kako nemaju vremena priključiti se nekoj organizaciji. Jednostavniji pristup potencijalnim korisnicima mora biti građen na neobvezujućoj suradnji i lakšem pristupu savjetovanju i mogućim obvezama.

9. ZAKLJUČAK

Kultura slobodnog vremena je neizostavni dio života svih generacija ljudi, te predstavlja temelj za gradnju društva u kojemu se razvijaju kvalitetni socijalno društveni odnosi. Održivi smjer napretka u razvoju i aktivnosti društva, poglavito mladih, potreba za smanjenjem birokratskih prepreka i boljom umreženosti institucija poput školstva, društveno socijalnih udruga, kulturnih aktera i drugih s institucijama zakonodavne vlasti, omogućila bi se veća protočnost informacija time i mogućnosti ostvarivanja ciljeva navedenih u Nacionalnom programu za mlade.

Uspjeh kanaliziranja kvalitetnih sadržaja i informacija u povoljan razvitak nove generacije budućih generacije nalazi se u koordinaciji i koheziji odgojno obrazovnih institucija sa zakonodavnim tijelima i lokalnoj samoupravi. Poticanje na stvaranje kulturnog dobra kroz proaktivnu politiku uključivanja mladih u rad i stvaranje, otvaramo mogućnosti napretka društva, ne samo na područjima kulture i obrazovanja već i nizom drugih poput ekonomskih, gospodarskih i pravnih. Mlade treba poticati kako bi postali kreatori svoje budućnosti kroz aktivno sudjelovanje u formalno organiziranim ustanovama poput klubova mladih s naglaskom da upravo ti mladi koji su korisnici tih ustanova postanu ujedno i sukreatori programa i aktivnosti. Dopustiti mladim, neafirmiranim i neformalnim skupinama sudjelovanje u kreiranju kulture kroz njihove aktivnosti, omogućavajući im prostore za osnivanje klubova mladih kao sjecišta informacija, dijeljenja ideja te mogućnosti djelovanja u njima.

Na primjeru uspješnih klubova i centara za mlade, koji svojim programima nadopunjuju i interesiraju mlade za daljne obrazovanje kroz kulturu upoznavanje s vlastitim željama i vještinama, otvara se prostor strukturnim promjenama u pogledu mladih na suvremeni svijet. Naučeni na stagnaciju i pasivne medije, mladima centri kao takvi postaju prijeko potrebni u odrastanju kako bi se stvorila adekvatna znanja i iskustva koja su moguća samo kroz primjenjeni rad na sebi i zajednici u kojoj se nalaze.

Kultura slobodnog vremena je predispozicija za budućnost društvenog stanje u zemlji te je time i faktor razvoja odgojno obrazovnog kadra ljudi koji će u budućnosti obnašati različite funkcije unutar društveno pravnog poretka same zemlje. Time uspješno gradimo inovativne, moralne, ekološki orijentirano i socijalno društveno osvještene osobe. Osiguravanjem prostora za kulturno djelovanje mladih kroz investiciju u kulturnu infrastrukturu te primarno kroz prenamjenu postojećih, napuštenih i devastiranih prostora potičemo na stvaranje oaza kulturnog djelovanja mladih. Potrebno je otvaranje postojećih kulturnih institucija prema kulturi mladih i za mlade. Ovdje se ukazuje prilika na klubove mladih, postojećih i onih u nastajanju, da preuzmu ulogu medijatora između mladih i

kulturnih institucija. Klubovi mladih predstavljaju okosnicu mogućnosti koje se nude mladima na putu odrastanja i ranu participaciju u društvenoj zajednici.

Glazbena kultura predstavlja najveću preokupaciju i poistovjećivanje s njome među mladima. Ona predstavlja ujedno medij društvene identifikacije među mladima. Mogućnosti koje nudi i istovjetni interes mladih za nju, stvara relacijski aspekt koji je potrebno maksimalno tilizirati kroz implementiranje glazbene kulture programe za mlade u što većem obujmu.

Prilagođavanje promjenama ukazuje na jedan korak zaostatka za napretkom u obogaćivanju slobodnog vremena i opće kvalitete života, jer ukazuju samo na rješenja problematike unutar procesa koji se već odvijaju. Potrebni su inovativni pristupi stvaranju ideja programa aktivnosti koje pridonose zadovoljstvu osobne percepciji kvalitete života. Mlade treba uključiti što više u kreaciju programa za mlade i organiziranje slobodnog vremena za njih. Time se ubrzava proces prilagođavanja nadolazećim promjenama i prije nego što se dogode.

Iako je nekonvencionalno navoditi druge autore u zaključak rada, citatom dvojice autora sumira se epistemološki pristup onome što predstavlja kulturu slobodnog vremena: "U komunikacijsko-pedagoškom procesu treba polaziti od sokratovske majeutike koja traži i nalazi pojedinca. Otkriti ga u nesvjesnom organizmu – to je prva i posljednja poruka zdrave pedagogije slobodnog vremena. Ako i kada se to dogodi, pola uspjeha je postignuto, jer tada je sam pojedinac dalje vođen jačanjem vlastitih stvaralačkih aktivnosti kojima dolazi do smisla života. On zna tko je i što je i što mu je činiti da ispuni ne samo slobodno vrijeme, nego da ostvari sebe u skladu s poznatim stihom A.B. Šimića: „Čovječe, pazi da ne ideš malen ispod zvijezda!" (Plenković 1997, 85).

10. PRILOZI

- Anketni upitnik
- Fotografije
- Predložak statuta kluba mladih Magla

10.1. Anketni upitnik

Culture of leisure time

Culture of leisure time

Within the framework of the "Culture of leisure time" course for the purposes of my graduate thesis, I am conducting a short survey on thesis of your free time and activities. The poll is anonymous and please answer the questions honestly and independently. All data will be processed purposely for the graduate thesis, and if you are interested in research results, please contact us at mail festcamper.crew@gmail.com.

Thank you for your participation

Regards
Mario Vukobratović

1. Gender

Mark only one oval.

- Female
 Male

2. Age

Mark only one oval.

- 17 - 25
 26 - 35
 36+

3. Country

---

4. What is your daily average leisure / free time?

Mark only one oval.

- Less than 2 hours
 From 2 to 4 hours
 From 4 hours and more

5. Which activities does it includes?

---

6. Are you or have you been part of any organization such as youth club, volunteerism, and similar?

Mark only one oval.

- Yes
- No

7. If yes, please name it.

---

8. What is your reason for joining the organization / group?

Mark only one oval.

- My area of interest
- Getting to know new people
- Developing new skills
- Making a change
- Other: _____

9. If your answer was no, what is the reason

Mark only one oval.

- Don't have enough time
- No interest in joining organizations
- Absence of such groups and organizations on local level
- Other: _____

10.2. Fotografije

10.2.1 Prilog 1

Fotografija Radničkog domau Osijeku početka 80-ih

(Izvor dostupan na URL: <http://zelja.com/osijek/slike/>, 30. kolovoza 2018.)

10.2.2 Prilog 2

Fotografija prostora Mini Teatra na adresi Vrbaska 1c u susret koncertu lokalne neafirmirane glazbene grupe, 2007. godine: (Izvor: privatna kolekcija).

10.2.3 Prilog 3

Željeznička postaja Dravski Most. (Izvor dostupan na URL:

<http://www.skyscrapercity.com/showthread.php?t=462249&page=54>, 30. kolovoza 2018.)

10.2.4 Prilog 4

Prostor DANĐN-a (projekt kluba mladih Magla) u sklopu šahovskog kluba Randevu - koncert lokalne neafirmirane grupe, 2017. godine: (izvor: privatna kolekcija).

10.2.5 Prilog 5

Kulturni centar Metelkova, Ljubljana (izvor dostupan na URL:
http://www.metelkovamesto.org/img/images/32_b.jpg, 30. kolovoza 2018.)

10.3. Predložak statuta kluba mladih Magla

U tijeku je izrada statut kluba koji je temeljni opći akt udruge pomoću kojeg se definira njen unutrašnji ustroj i načini javnog rada i djelovanja. Svi ostali akti, ako postoje, trebaju biti u skladu s njim. Skupština, kao najviše tijelo udruge, donosi odluku o usvajanju statuta te njegovim eventualnim izmjenama ili dopunama. (Vodič za osnivanje udruge).

Sljedeći prikaz je predložak dijela statuta u izradi, te se odnosi na zaštitni znak kluba, ciljeve, ciljane skupine, te područja djelovanja kluba. Napomena; izmjene ovog predloška su podložne promjena prije svoje finalizacije.

Članak 5.

Udruga ima zaštitni znak. Zaštitni znak sastoji se od preinačene verzije runskog slova M. Likovno rješenje znaka prilog je ovom statutu.

Udruga ima pečat. Pečat je okruglog oblika, promjera 38 mm. U pečatu se u središtu nalazi zaštitni znak Udruge, oko njega je u krug ispisan naziv Udruge: K MAGLA M, a ispod znaka je oznaka sjedišta Udruge: OSIJEK

Članak 6.

Ciljevi osnivanja Udruge jesu:

Udruga djeluje s ciljem promicanja kreativnog i kulturnog izražavanja, te promicanja vrijednosti mladih u Osijeku, Osječko baranjskoj županiji te u inozemstvu sukladno pravnom poretku dotične države.

U svrhu ostvarenja ciljeva iz st. 1 ovog članka Udruga:

- *Potiče mlade na volonterski rad i aktivno sudjelovanje u zajednici*
- *Okuplja neafirmirane i afirmirane likovne, književne, glazbene i ine stvaraoce*
- *Različitim akcijama upoznaje javnost s radom svojih članova, te s radom kulturnih stvaralaca i drugih srodnih udruga*
- *Organiziranje i priređivanje izložba, javnih tribina, radionica, predstava,*
- *glazbenih događanja*

Članak 7.

Ciljane skupine Udruge jesu:

- *djeca – opća populacija; mladi – opća populacija*
- *darovita djeca i mladi; učenici; studenti,,*
- *građani – opća populacija,*
- *udruge i građanske inicijative; volonteri; ostali.*

Članak 8.

Područja djelovanja Udruge sukladno ciljevima su:

- *kultura i umjetnost,*
- *volonterizam*
- *međunarodna suradnja,*
- *obrazovanje, znanost i istraživanje,*
- *ljudska prava,*
- *održivi razvoj,*
- *socijalna djelatnost,*
- *zaštita zdravlja,*
- *zaštita okoliša i prirode*

Članak 9.

Djelatnosti Udruge jesu:

- *Kultura: glazbena umjetnosti; književno-nakladnička djelatnost; audiovizualna djelatnost; medijska kultura; interdisciplinarnе kulturno-umjetničke djelatnosti; ostale djelatnosti iz područja kulture i umjetnosti;*
- *Razvojna suradnja: razvoj lokalne zajednice; volonterstvo iz područja međunarodne suradnje*
- *Ljudska prava; promicanje nenasilja i izgradnja mira; promicanje društvene solidarnosti suzbijanje i zaštita od diskriminacije, ravnopravnost spolova, suzbijanje rasne diskriminacije, zaštita prava djece i mladih; Ostale djelatnosti u ostvarivanju i zaštiti ljudskih prava*
- *Obrazovanje: znanost i istraživanje, odgoj i obrazovanje; Izvaninstitucionalni odgoj i obrazovanje, odgoj i obrazovanje za održivi razvoj, zdrave načine života i očuvanje prirode; znanost, stručni rad i istraživanje umjetnosti*

...

11. LITERATURA

1. Anić, Vladimir ; Matasović, Ranko ; Jojić, Ljiljana. 2002. „Hrvatski enciklopedijski rječnik“. Zagreb : Novi Liber.
2. Berc, Gordana; Buljevac, Marko. 2007. „Slobodno vrijeme i mladi - preventivni aspekti“ U *Dijete i društvo*. br. 9, 1; 25-49.
3. Bouillet, Dejana. 2006. „Kvaliteta života mladih: odgovornost zajednica i/ili obitelji“ U *Mladi između želja i mogućnosti: položaj, problemi i potrebe mladih Zagrebačke županije*, ur. Vlasta Ilišin, 27-90. Zagreb : Institut za društvena istraživanja, Zagrebačka županija.
4. Božović, Ratko. 1975. „Iskušenja slobodnog vremena“. Novi Beograd: Predsedništvo Konferencije Saveza socijalističke omladine Jugoslavije
Martinić, Tena. 1987. *Slobodno vrijeme i suvremeno društvo*. Zagreb: Informator.
5. Duda, Dean. 2002. „Kulturalni studiji : ishodišta i problemi“. Zagreb : AGM.
6. Duda, Igor. 2005. „U potrazi za blagostanjem : o povijesti dokolice i potrošačkog društva u Hrvatskoj 1950-ih i 1960-ih“, Zagreb: Srednja Europa.
7. Gala Hala, „Gala Hala“, <http://www.galahala.com/kapa/>, 19. kolovoz 2018.
8. Galerija Alkatraz, „History - Alkatraz“, http://galerijalkatraz.org/?page_id=15, 15. lipanj, 2018.
9. Franc, Renata. 2002. „Vrednote i vrijednosne orijentacije adolescenata : hijerarhija i povezanost sa stavovima i ponašanjima“. *Društvena istraživanja : časopis za opća društvena pitanja = journal for general social issues*, br. 2/3; 58/59: 215-238.
<https://hrcak.srce.hr/19686>, 19. kolovoz 2018.
10. Hanžek, Denis; Holenko, Jelena; Kojadin, Jasenka (et al.). 2013. "Istraživanje potreba mladih – slobodno vrijeme mladih". http://www.zdravo.hr/images/aa/slobodno_vrijememladih.htm, 15. lipanj 2018.
11. Ilišin, Vlasta. 2006. „ Slobodno vrijeme i kultura mladih“ U *Mladi između želja i mogućnosti: položaj, problemi i potrebe mladih Zagrebačke županije*, ur. Vlasta Ilišin, 299-330. Zagreb : Institut za društvena istraživanja, Zagrebačka županija.
12. Ilišin, Vlasta. 2007. „ Slobodno vrijeme i interesi mladih“ U *Mladi: problem ili resurs*, ur. Vlasta Ilišin, Furio Radin, 179-199. Zagreb : Institut za društvena istraživanja, Zagrebačka županija.
13. Istraživanje potreba mladih – slobodno vrijeme mladih 2013, http://www.zdravo.hr/images/aa/slobodno_vrijememladih.htm, 19. kolovoz 2018.

14. Ivančić, Ivana; Sabo, Josipa. 2012. „Izvanastavne aktivnosti i njihov utjecaj na učenikovo slobodno vrijeme“. *Ekvilibrij: časopis studenata pedagogije Hrvatske*, br 1.
<http://www.pedagogija.hr/ekvilibrij/izvanastavne-aktivnosti-i-njihov-utjecaj-na-ucenikovo-slobodno-vrijeme.html>, 26. kolovoz 2018.
15. Klub Gromka, „Gromka - mali veliki klub“,
<http://www.klubgromka.org/index.php?mode=about>, 19. kolovoz 2018.
16. Jerbić, Vedran. 1973. „Funkcija slobodnog vremena djece i omladine“. CVO, Zagreb
17. Krippendorf, Jost. 1996. *Putujuće čovječanstvo: za novo poimanje slobodnog vremena i turizma*. Zagreb: Liber.
18. Leburić, Anči; Relja, Renata. 1999. „Kultura i zabava mladih u slobodnom vremenu“. *Napredak*. br. 140, 2: 175-183.
19. Martinić, Tena. 1977 *Slobodno vrijeme i suvremeno društvo*. Zagreb: Informator.
20. Mendeš, Ivona. 2006. „Kvaliteta života mladih: odgovornost zajednica i/ili obitelji“ U *Mladi između želja i mogućnosti: položaj, problemi i potrebe mladih Zagrebačke županije*, ur. Vlasta Ilišin, 279-297. Zagreb : Institut za društvena istraživanja, Zagrebačka županija.
21. MetelkovaMesto, „O Metelkovi“, www.metelkovamesto.org/, 19. kolovoz 2018.
22. Milanja, Cvjetko. 2012. „Konstrukcije kulture - Modeli kulturne modernizacije u Hrvatskoj 19. Stoljeća“. Zagreb : Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
23. Mlinarević, Vesnica. 2004. „Stilovi slobodnog vremena srednjoškolaca Slavonije i Baranje“. *Pedagogijska istraživanja*. br.1, 2; 241-256 .
24. Mlinarević, Vesnica. 2007. „Kultura slobodnog vremena srednjoškolaca“, *Napredak*, br. 148, 1: 54-70.
25. Mlinarević, Vesnica. 2007. „Slobodno vrijeme mladih u procesima modernizacije - usporedba slavonskih gradova i Zadra“, *Pedagogijska istraživanja*, br. 4; 1., 22. kolovoz 2018.
26. Mlinarević, Vesnica; Brust Nemet, Maja. 2012. „Izvanastavne aktivnosti u školskom kurikulumu“, Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Učiteljski fakultet u Osijeku.
27. Mlinarević, Vesnica; Gajger, Vesna. 2010. „Slobodno vrijeme mladih : prostor kreativnog djelovanja“ U *Međunarodna kolonija mladih Ernestinovo: 2003-2008: Zbornik radova znanstvenog skupa s međunarodnim sudjelovanjem* (ur. Martinčić, Julijo; Hackenberger, Dubravka), Osijek: HAZU, Zavod za znanstveni i umjetnički rad, str. 43-58.
28. Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku (2014). „Nacionalni program za mlade za razdoblje od 2014. do 2017. godine“.

- (<http://www.mdomsp.gov.hr/UserDocsImages/MLADI/nacionalni-program-za-mlade-za-razdoblje-od-2014-do-2017-godine.doc>), 22. kolovoz 2018.
29. Nazor, Mirjana. 2002. „Slobodno vrijeme mladih i učestalost kontakata s drogama“. Školski vjesnik : časopis za pedagoška i školska pitanja. br. 51, 1/2 ; 59-66.
  30. Nola, Danica. 1990. „Slobodno vrijeme : izraziti fenomen nove informatičke civilizacije“. Umjetnost i dijete. br. 22, 5-6; 130-131; 291-296.
  31. „OPENS2019“ <https://opens2019.rs/o mladinski-klub>, 24. kolovoz 2018.
  32. Orbanić-Vidulin, Sabina. 2008. „Fenomen slobodnog vremena u postmodernom društvu“, Metodčki obzori : časopis za odgojno-obrazovnu teoriju i praksu, br. 3, 2 ; 19-33.
  33. Peračković, Krešimir. 2013. „Osnovni pojmovi u sociologiji potrošnje“. U Potrošačka kultura i konzumerizam, (ur. Snježana Čolić), 25-46. Zagreb : Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
  34. Perasović, Benjamin; Bartoluci, Sunčica. 2008. „Slobodno vrijeme i kvaliteta života mladih“ U Međunarodna znanstveno-stručna konferencija: zbornik radova: Kineziološka rekreacija i kvaliteta života, (ur. Mirna Andrijašević), 15-24. Zagreb : Kineziološki fakultet.
  35. Plenković, Juraj. 1997. „Slobodno vrijeme i odgoj“. Zadar: Filozofski fakultet u Zadru.
  36. Pljakić, Goran. 2013. „Kultura korišćenja slobodnog vremena“. TIMS Acta 7, 163-170.
  37. Potočnik, Dunja. 2006. „Obrazovni resursi i zapošljivost mladih“. U Mladi između želja i mogućnosti: položaj, problemi i potrebe mladih Zagrebačke županije, (ur. Vlasta, Ilišin), 93-139. Zagreb : Institut za društvena istraživanja, Zagrebačka županija.
  38. Previšić, Vlatko. 2000. „Slobodno vrijeme između pedagogijske teorije i odgojne prakse“. Napredak: Slobodno vrijeme – pedagoška interpretacija i implikacije. br.141, 4; 403-410.
  39. Republika Hrvatska, Ministarstvo pravosuđa, Državna geodetska uprava, dokument: *Prijepis posjedovnog lista 21982*, 24. kolovoz 2018.
  40. PRONI Centar za socijalno podučavanje “ <http://proni.hr/o-nama/>, 24. kolovoz, 2018.
  41. „Regionalni info-centar za mlade Osijek“ <http://icm-osijek.info/o-nama/>, 24. kolovoz, 2018.
  42. Rosić, Vladimir. 2005. „Slobodno vrijeme – slobodne aktivnosti“. Rijeka: Naklada Žagar.
  43. Slater, Don. 1997. „Consumer culture and Modernity“. Cambridge: Polity Press.
  44. Službeni glasnik Grada Osijeka (2014). „Strategija kulturnog razvitka grada Osijeka 2014.-2020.“. Osijek: Službeni glasnik Grada Osijeka, 13A, 1-165.
  45. Stazić, Katica. 2013. "Društveni otpor konzumerizmu: antikonzumeristički ili alter konzumeristički pokreti" U Potrošačka kultura i konzumerizam, (ur. Snježana Čolić. Zagreb : Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
  46. „Vijenac“ <http://www.matica.hr/vijenac/399/rijeci-bez-smisla-3235>, 30. kolovoz 2018.

47. Vukasović, Ante. 2000. „Sve veća važnost odgoja u slobodnom vremenu“. Napredak: Slobodno vrijeme – pedagoška interpretacija i implikacije. br.141, 4; 448-457.
48. „Youth Creative Polis“ <http://novisad2021.rs/youth-creative-polis-cuva-kinesku-cetvrt>, 30. kolovoz 2018.